

Omille siiville

Nuorten kokemuksia asumisharjoittelusta ja itsenäistymisestä
lastenkodista

Sosiaalialan koulutusohjelma,
sosionomi
Opinnäytetyö
29.10.2010

Anri Lilja
Elina Pukki
Katarina Pursi

Koulutusohjelma	Suuntautumsvaihtoehto	
Sosiaalialan koulutusohjelma	Sosionomi (AMK)	
Tekijä/Tekijät		
Anri Lilja, Elina Pukki ja Katarina Pursi		
Työn nimi		
Omille siiville – Nuorten kokemuksia asumisharjoittelusta ja itsenäistymisestä lastenkodista		
Työn laji	Aika	Sivumäärä
Opinnäytetyö	Syksy 2010	54+ 2 liitettä
TIIVISTELMÄ		
<p>Opinnäytetyössämme tarkastelemme Toivolan oppilaskodin asumisharjoittelua ja sen tukea nuoren itsenäistymisessä. Asumisharjoittelu koostuu asumiskurssista ja asumisharjoittelujaksoista Toivolan oppilaskodin itsenäistymisasunnoissa. Opinnäytetyömme tarkoituksena on kartoittaa asumisharjoittelun läpikäyneiden nuorten kokemuksia. Nuorten kokemusten perusteella pyrimme löytämään asumisharjoittelukokonaisuuden toimivia ja kehitettäviä puolia sekä luomaan kehitysehdotuksia. Käsittelemme opinnäytetyössämme asumisharjoittelua ja itsenäistymistä lastenkodista elämänhallinnan, sosiaalipedagogiikan ja syrjäytymisen näkökulmasta.</p> <p>Opinnäytetyömme on kvalitatiivinen. Keräsimme aineiston haastattelemalla viittä Toivolan oppilaskodista vuosina 2006–2009 poismuuttanutta nuorta, jotka olivat osallistuneet asumisharjoitteluun. Haastattelumenetelmänä käytimme teemahaastattelua, jossa teemoina olivat asuminen, rahankäyttö, ruoanlaitto ja yleinen siisteys, vastuu ja velvollisuudet, viralliset kontaktit, yksinäisyyden kokeminen sekä omahoitajan rooli. Aineiston analyysissä käytimme teemoittelua.</p> <p>Tuloksista selvisi, että nuoret kokivat asumisharjoittelun tarpeelliseksi osaksi itsenäistymistä. Nuorten mielestä asumisharjoittelu oli kokonaisuudessaan hyvä ja opettavainen kokemus. Nuoret toivat esiin hyviä eri teemoihin liittyviä kehitysehdotuksia, joiden avulla asumisharjoittelu tukisi paremmin itsenäistymistä ja valmistautumista poismuuttoon. Tuloksissa korostui yksilöllisten tarpeiden ja lähtökohtien huomioimisen tärkeys asumisharjoittelussa.</p> <p>Tulosten perusteella asumisharjoittelusta on tärkeä luoda jokaiselle nuorelle yksilöllinen kokonaisuus, jossa huomioidaan hänen jo osaamansa taidot sekä harjoittelua vaativat alueet. Toivolan oppilaskodin tulisi kehittää asumisharjoitteluun liittyviä käytäntöjä yhtenäisemmiksi ja yksilön elämänhallintaa tukevammiksi. Tärkeässä roolissa nuoren itsenäistymisessä on hänen omahoitajansa ja tämän antama tuki, johon tulisi kiinnittää erityisesti huomiota asumisharjoittelun aikana.</p>		
Avainsanat		
asumisharjoittelu, elämänhallinta, itsenäistyminen, lastenkoti		

Degree Programme in		Degree
Social Services		Bachelor of Social Services
Author/Authors		
Anri Lilja, Elina Pukki and Katarina Pursi		
Title		
Onto Their Own Wings - Young People's Experiences of a Practice Period in Independent Living in a Children's Home		
Type of Work	Date	Pages
Final Project	Autumn 2010	54+ 2 appendices
<p>ABSTRACT</p> <p>This study analyzed a practice period in independent living in Toivola children's home. The practice period consists of a living course and living in a practice apartment. The purpose of this study was to analyze experiences of the young people who participated in the practice period and find structures that were good and those that needed development and create development suggestions. Our perspective in this study was life management, social pedagogy and exclusion.</p> <p>The study was qualitative. The data was gathered with theme interviews. Five young people that took part in the practice period were interviewed. The analysis was carried out by classifying data into various themes. The themes were living, spending money, cooking and cleaning, responsibilities, official contacts, loneliness and the role of a key worker.</p> <p>The results showed that these young people considered the practice period useful and an important part of independency. They considered the practice period a positive and educational experience as a whole. The young people brought forth good development suggestions in different themes which could contribute to young people's independence and preparations for moving away from the children's home. The results emphasized the importance of the participants' personal needs and basic situations in the practice period in independent living.</p> <p>The results seem to indicate that the practice period should be tailored to each young person's needs. This way a young person's skills and areas that need support are taken into account. The children's home should make the practice period policy more solid and supportive in the young person's life management. The role and support of a key worker is important in young people's independency. This should be taken into account to a greater extent when young people live in a practice apartment.</p>		
Keywords		
practice period in independent living, independence, children's home, life management		

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	LASTENSUOJELU SUOMESSA	2
2.1	Sijaishuollon muodot	3
2.2	Nuoret lastensuojelussa	6
3	TOIVOLAN OPPILASKOTI	9
3.1	Hoito- ja kasvatussuunnitelma	10
3.2	Hoitoprosessin vaiheet	11
3.3	Asumisharjoittelu	13
4	NUORUUS JA ELÄMÄNHALLINTA	16
4.1	Kohderyhmänä nuoret	16
4.2	Elämänhallinnan yhteys sosiaalipedagogiikkaan ja syrjäytymiseen	17
4.2.1	Sisäinen ja ulkoinen elämänhallinta	18
4.2.2	Elämänhallinnan edellytykset ja tukeminen	19
4.2.3	Sosiaalipedagogiikan ja syrjäytymisen näkökulma	20
5	OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	23
5.1	Tutkimusongelma	23
5.2	Tutkimusmenetelmä	23
5.3	Haastattelujen toteutus	25
5.4	Aineiston analyysi	26
6	TULOKSET	28
6.1	Asuminen	28
6.2	Rahankäyttö	30
6.3	Ruoanlaitto ja yleinen siisteys	32
6.4	Vastuu ja velvollisuudet	34
6.5	Viralliset kontaktit	35
6.6	Yksinäisyyden kokeminen	35
6.7	Omahoitajan rooli	37
6.8	Kehittämisideat yhteenvetona	39
7	JOHTOPÄÄTÖKSET	42
8	POHDINTA	47
	LÄHTEET	52
	LIITTEET	
	Liite 1. Teemahaastattelurunko	
	Liite 2. Haastattelulupa-lomake	

1 JOHDANTO

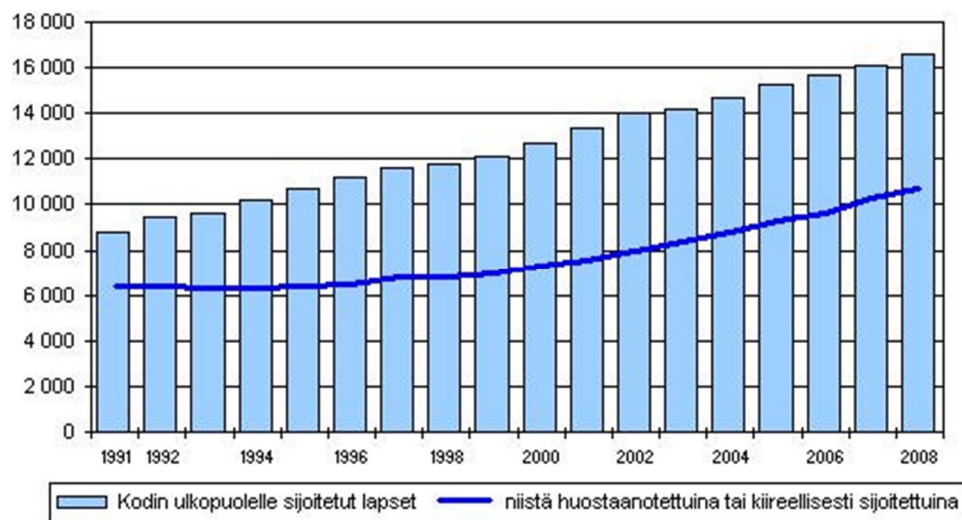
Opinnäytetyössämme tarkastelemme Toivolan oppilaskodin asumisharjoittelua ja sen tukea itsenäistymisessä. Toivolan oppilaskoti on 65-paikkainen Helsingin kaupungin lastenkoti, jossa hoidetaan pitkäaikaisesti sijoitettuja lapsia ja nuoria. Toivolan oppilaskotiin sijoitetulla nuorella on mahdollisuus asumisharjoitteluun sinä vuonna, kun hän täyttää 17 vuotta. Ennen asumisharjoittelua nuori käy läpi asumiskurssin, jossa hänen kanssaan käydään läpi elämönhallinnan taitoja sekä itsenäiseen asumiseen liittyviä teemoja. Kurssin suoritettuaan nuorilla on oikeus siirtyä asumisharjoitteluun. Opinnäytetyössämme keskitymme siihen, millaisena nuoret kokivat asumisharjoittelukokonaisuuden ja itsenäistymisen tuomat haasteet. Tavoitteenamme on kartoittaa nuorten näkökulmasta asumisharjoittelun kehitettäviä osa-alueita. Lisäksi tarkastelemme asumisharjoittelua elämönhallinnan näkökulmasta ja pohdimme tukiko asumisharjoittelu elämönhallintaa näiden nuorten kohdalla.

Opinnäytetyö perustuu nuorten kokemuksiin asumisharjoittelusta ja sitä kautta haluamme saada nuorten äänen kuuluviin. Haastattelemme opinnäytetyötämme varten viittä Toivolan oppilaskodista vuosina 2006–2009 poismuuttanutta nuorta. Haastattelumenetelmänä käytämme teemahaastattelua ja aineiston analyysin suoritamme teemoittelun avulla.

Opinnäytetyön aihetta suunnitellessamme otimme yhteyttä Toivolan oppilaskotiin, jossa esiintyi tarve kartoittaa nuorten kokemuksia asumisharjoittelusta. Toivolassa ei ole aiemmin tehty vastaavanlaista kartoitusta. Toivolan oppilaskodin johtoryhmässä koettiin tarpeelliseksi selvittää nuorten kokemuksia asumisharjoittelusta, jotta sitä voitaisiin kehittää paremmin heidän tarpeitaan vastaavaksi. Nuorten määrä lastensuojelussa on kasvanut viime vuosina. Tämä haastaa lastensuojelulaitokset kehittämään työmuotoja ja lisäämään resursseja nuorten itsenäistymistä tukevaan työhön. (Laurila 2008: 99.) Lastensuojelun tarpeen kasvu kertoo myös lasten ja nuorten syrjäytymisen riskin voimakkaasta kasvusta (Raunio 2006: 99). Tästä syystä haluamme opinnäytetyössämme tuoda esiin myös syrjäytymisen näkökulman ja elämönhallintaa tukevan työn tärkeyden syrjäytymistä ehkäistäessä.

2 LASTENSUOJELU SUOMESSA

Lastensuojelusta aiheutuu suuret kustannukset yhteiskunnalle. Siihen kuluu Suomessa vuosittain noin miljardi euroa (Turunen 2010). Lastensuojelun piirissä olevien lasten ja nuorten määrä on enemmän kuin kaksinkertaistunut reilussa vuosikymmenessä. Kuviossa 1 nähdään kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten määrän kasvu aikavälillä 1991–2008. Kasvaneiden asiakasmäärien taustalla on useita syitä. Lastensuojelun tarve on lisääntynyt ja lasten ja nuorten pahoinvointia on raportoitu yhä enemmän. (Bardy 2009: 54.) Lastensuojelutoimet näyttävät tilastojen mukaan kohdentuvan tietyn ikäisiin lapsiin. Asiakkaaksi tullessaan lapset ovat useimmiten alle kolmevuotiaita kun taas huostaanotot kohdentuvat erityisesti murrosikäisiin. (Bardy 2009: 62.)

Kuvio 1. Kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset ja nuoret vuosina 1991–2008 (THL 2009).

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tilastoraportin (2009) mukaan lastensuojelun sosiaalityön asiakkaana sekä avohuollollisten tukitoimien piirissä oli vuonna 2008 yhteensä yli 67 000 lasta ja nuorta. Kodin ulkopuolelle sijoitettuna oli samana vuonna 16 608 lasta ja nuorta. Edellisvuodesta kasvua kertyi kolme prosenttia. Sijoitettujen lasten ja nuorten määrä kasvoi niin kaupungeissa, taajamissa kuin maaseuduilla. Kodin ulkopuolelle sijoitetuista yli 11 000 oli huostaanotettuina tai kiireellisesti sijoitettuina. Vastavaan väestöön suhteutettuna 16-vuotiaiden osuus on kasvanut muita ikäryhmiä huomattavasti enemmän. (THL 2009: 1.)

Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten määrän kasvu kertoo siitä, että pienelle osalle lapsia ja nuoria kasaantuu entistä vaikeampia ongelmia (Autio – Eräranta – Myllyniemi 2008: 20). Myllärniemen (2006: 5–6) tekemässä selvityksessä yleisimpiä syitä lapsen huostaanotolle oli pääkaupunkiseudulla vanhempien päihdeongelmat, mielenterveysongelmat, uupumus, sisäiset ristiriidat sekä vuorovaikutuksen ongelmat perheessä. Tavallisin alle 12-vuotiaiden lasten huostaanoton tarvetta aiheuttava tekijä oli tutkimuksen mukaan vanhempien päihteiden käyttö. 13–17 -vuotiailla nuorilla tavallisin syy oli lapsen oma rajaton ja sopeutumaton käytös.

Lastensuojelun asiakkaaksi tulevat lapset asuvat usein köyhissä perheissä, joissa on ongelmia työllisyyden, koulutuksen ja talouden suhteen. Tarja Heinon tekemän tutkimuksen (2007: 37) mukaan lastensuojelun asiakkaaksi tulleista lapsista joka toisen asuinperhe oli toimeentulotuen asiakkaana tuttu. Suomalaisia lastensuojeluperheitä on kuvailtu moniongelmaisiksi perheiksi, jotka yleensä kärsivät ylisukupolvista huonovointisuutta. (Eurochild 2010: 60.) Anna-Liisa Lämsän tutkimuksessa (2009: 101) ilmeni, että sijais- ja jälkihuollon asiakkaista yli kymmenesosalla oli viitteitä ongelmien sosiaalisesta periytymisestä. Useimmiten siinä oli kyse kasvuolojen puutteiden ja lapsen oman oireilun kietoutumisesta yhteen. Huostaanotettujen joukossa oli lapsia ja nuoria, joiden vanhempien kasvuolot olivat olleet tavalla tai toisella puutteelliset ja ongelmat jatkuivat jo kolmannessa sukupolvessa.

Monissa tutkimuksissa on ilmennyt erilaisia riskejä koskien sijoitettujen lasten ja nuorten elämää. Tutkimuksessa (Kalland – Pensola – Meriläinen – Sinkkonen 2001), jossa kohteena olivat 1991–1997 aikavälillä huostaanotetut lapset ja nuoret, selvisi että näiden lasten kohdalla riski kuolla ennen 24 ikävuotta oli tutkimuksen mukaan kolminkertainen muihin ikätovereihin verrattuna. Suurin syy 15–24 -vuotiaiden nuorten kuolemanriskin kohoamiseen oli tutkimuksen mukaan itsetuhoinen käyttäytyminen. Yleisimmät kuolinsyyt liittyivät päihteiden väärinkäyttöön, onnettomuuksiin ja itsemurhiin. Riskialttein aika oli siirryttäessä sijaishuollosta itsenäiseen elämään.

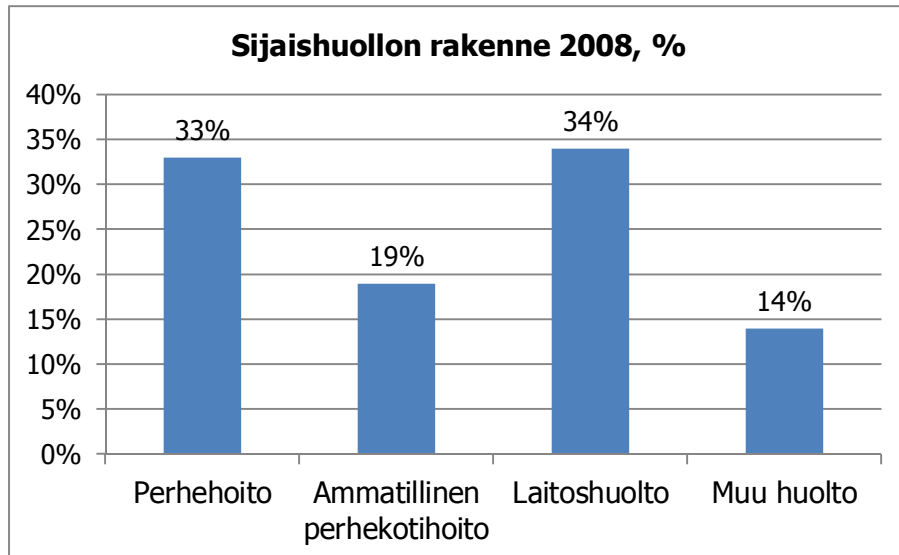
2.1 Sijaishuollon muodot

Kaikki haastattelemamme nuoret ovat olleet lastensuojelun ja sijaishuollon asiakkaita, siten lastensuojelu osaltaan määrittää heidän elämänsä. Lastensuojelussa tehtävä työ perustuu lastensuojelulakiin. Sen mukaan kaikilla lapsilla on oikeus turvalliseen kasvu-

ympäristöön, tasapainoiseen kehitykseen ja erityiseen suojeluun (Lastensuojelulaki 2007/417 § 1). Sijaishuollolla tarkoitetaan huostaanotetun tai kiireellisesti sijoitetun lapsen hoitoa ja kasvatusta kodin ulkopuolella (Lastensuojelulaki 2007/417 § 49). Lastensuojelulaissa määritetään, että jokaisessa kunnassa sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on tehtävä huostaanotto ja järjestettävä sijaishuoltopaikka, mikäli lapsen huolenpidossa on puutteita tai kasvuolosuhteet uhkaavat lapsen kehitystä ja terveyttä tai lapsi itse käytöksellään vakavasti vaarantaa omaa kehitystään ja terveyttään. Huostaanotto voidaan tehdä siinä tapauksessa, mikäli avohuollon tukitoimien avulla ei voida taata lapsen edunmukaista huolenpitoa tai jos avohuollon tukitoimet eivät ole mahdollisia tai ne ovat osoittautuneet riittämättömiksi ja sijaishuollon arvioidaan olevan lapsen edunmukaista. (Lastensuojelulaki 2007/417 § 40)

Sijaishuolto voidaan järjestää joko perhehoitona, laitoshuoltona tai muulla lapsen tarpeiden edellyttämällä tavalla. Lapselle valitaan hänen tarpeisiinsa parhaiten vastaava sijaishuoltopaikka, joka pystyy vastaamaan niihin ongelmiin, jotka ovat olleet huostaanoton perusteina. Suomen lastensuojelulaissa ei ole priorisoitu tiettyjä hoitomuotoja. Sijaishuollon muodoksi on valittava se vaihtoehto, joka kyseisessä tapauksessa on lapsen suojelun tarpeen ja kehityksen kannalta paras. (Mikkola 2008: 142–143.)

Kaikissa tapauksissa sijoitukset on aina harkittava ja valmisteltava huolellisesti, jotta vältyttäisiin lapsen tai nuoren siirtämiseltä sijaishuoltopaikasta toiseen. Sijoitetulla lapsella saattaa vuoden aikana olla useita erilaisia sijoitusjaksoja. Lastensuojelutilastossa tiedot esitetään pääsääntöisesti viimeisimmän sijoitustiedon mukaan. Vuonna 2008 sijoitetuista lapsista ja nuorista 33 % (5 468) oli perhehoidossa, 19 % (3 159) ammatillisessa perhekotihoidossa, 34 % (5 668) laitoshuollossa ja 14 % (2 313) muussa huollossa (Kuvio 2). Perhehoidossa olleiden lasten ja nuorten osuus on vähentynyt tasaisesti, kun taas laitoshuollossa ja ammatillisessa perhekotihoidossa olevien lasten ja nuorten osuus on kasvanut. (THL 2009: 2.)

Kuvio 2. Sijaishuoltomuotojen jakautuminen vuonna 2008, %. (THL 2009).

Sijaishuollon painopistettä pyritään Suomessa siirtämään laitoshoidosta perhehoitoon. Yleisen asennoitumisen mukaan perhehoitoa pidetään lapselle parempana kuin laitoshoidoa. Tämä pyrkimys on myös kirjattuna vuosien 2007–2011 hallitusohjelmaan. Perhehoidolla tarkoitetaan henkilön hoidon, kasvatuksen tai muun ympärivuorokautisen huolenpidon järjestämistä hänen oman kotinsa ulkopuolella yksityiskodissa (Sosiaalihuoltolaki 719/1982: § 25, 1).

Ammatillinen perhekotihoito on perhehoidon ja laitoshuollon väliin sijoittuva sijaishuoltomuoto, jossa huoltajaperhe tai huoltaja(t) asuvat perhekodissa. Ammatillisessa perhekodissa työskentelevällä vastuuhenkilöllä tulee olla tehtävään soveltuva ammatillinen pätevyys. (THL 2009: 2; Mikkola 2008: 145.)

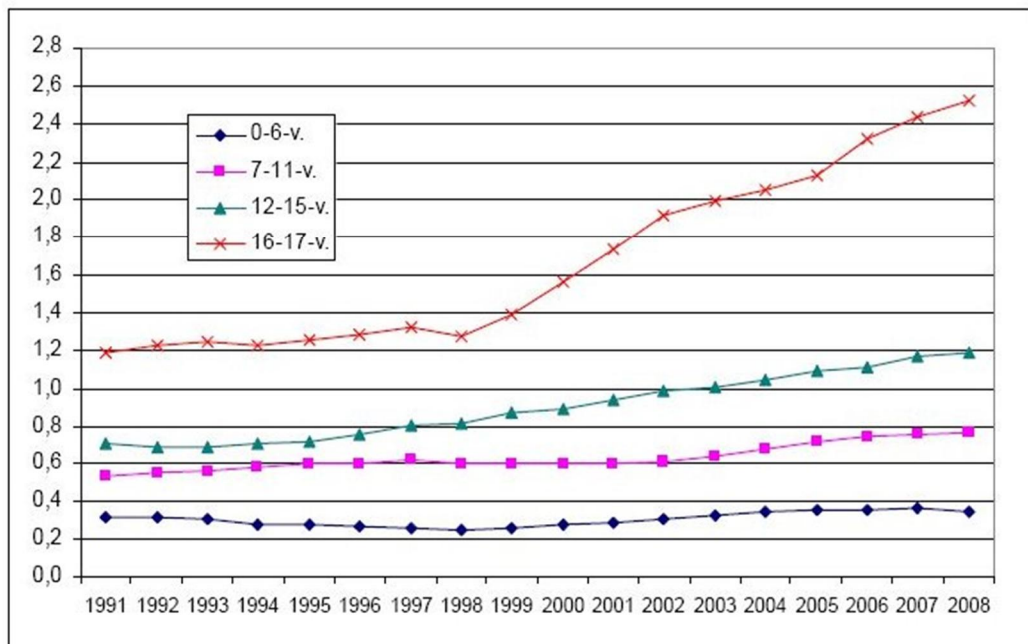
Opinnäytetyömme aihe sijoittuu laitoshuollon toimintakentälle, sillä Toivolan oppilaskoti on laitoshuoltoa tarjoava lastensuojelulaitos. Laitoshoidtoa antavat lastenkodit ja koulukodit sekä muut näihin rinnastettavat lastensuojelulaitokset (Lastensuojelulaki 417/2007: § 57). Lastensuojelulaitoksessa on oltava riittävät ja asianmukaiset toimitilat ja toimintavälineet sekä lasten ja nuorten tarvitsemaan hoitoon ja kasvatukseen nähden riittävä määrä sosiaalihuollon ammatillista ja muuta henkilöstöä. Hoito- ja kasvatustehtävissä olevan henkilöstön kelpoisuusvaatimuksissa on otettava huomioon toimintayksikön asiakaskunnan erityistarpeet ja toiminnan luonne. (Lastensuojelulaki 417/2007: § 58, 2, § 60, 1, 3.) Lapsella on oltava mahdollisuus riittävään yksityisyy-

teen, rauhalliseen yksinoloon ja identiteetin kannalta välttämättömään omaan alueeseen (Mikkola 2008: 146).

Laitoksessa voi olla yksi tai useampi asuinyksikkö ja ne voivat toimia myös toisistaan erillisinä. Asuinyksikössä saadaan hoitaa yhdessä enintään seitsemää lasta tai nuorta ja samaan rakennukseen voidaan sijoittaa enintään 24 lasta tai nuorta. Useampaakin lasta voidaan hoitaa yhdessä, mikäli lapselle järjestetään laitoshuoltoa yhdessä vanhemman, huoltajan tai muun hänen hoidostaan ja kasvatuksestaan vastaavan henkilön kanssa. Myös kiireellisissä tapauksissa lasten määrästä voidaan väliaikaisesti poiketa, jos se on välttämätöntä lapsen hoidon järjestämiseksi. (Lastensuojelulaki 417/2007: § 58 3, § 59 1-2.)

2.2 Nuoret lastensuojelussa

Nuoruus ilmiönä ja sanana jää monesti vähemmälle huomiolle lastensuojeluun liittyvissä raporteissa ja tutkimuksissa. Lastensuojelu ammatillisena käsitteenä luo miellelyhtymän lapsuudesta, joka sisältää nuoruuden. Siinä lapsuus on pääkäsite ja nuoruus sen alakäsite. (Heikkinen 2007: 4.) Nuoruutta tulisi huomioida enemmän lastensuojelusta puhuttaessa, sillä nuoret tarvitsevat erilaista tukea ja huolenpitoa kuin lapset.

* Kiireellisesti sijoitetut lapset eivät sisälly lukumääriin.

Kuvio 3. Huostassa vuosittain olleet lapset suhteutettuna vastaavaan väestöön 1991–2008, % *. (THL 2009)

Kuviosta 3 ilmenee nuorten määrän kasvu lastensuojelussa. 16–17 -vuotiaiden nuorten määrä on yli kaksinkertaistunut kymmenessä vuodessa. Suurin osa nuorista sijoitetaan lastensuojelulaitoksiin. Esimerkiksi vuonna 2008 Uudellamaalla sijoitetuista 13–15 -vuotiaista noin 55 % ja 16–17 -vuotiaista noin 58 % sijoitettiin laitoshoitoon (Heino – Muuronen 2010).

Sijaishuollon päämääränä on saattaa nuori itsenäisen elämän alkuun, omillaan toimeen tulevaksi aikuiseksi, jolla on oma lähiverkko tukena. Aikuistumiseen ja itsenäistymiseen kuuluu vapauden tunteesta ja omasta päätösvallasta nauttiminen sekä irrottautuminen kasvattavista aikuisista. (Laaksonen 2004b: 10.) Sekä sijoitukseen tulo että sieltä lähteminen ovat lastensuojelussa siirtymävaiheita, joissa lapsi tai nuori on haavoittuvassa tilassa ja tarvitsee aikuisen tukea. Nuoren lähtöä sijaishuoltopaikasta on valmisteltava ja nuoren valmentaminen lähtöön on aloitettava riittävän varhaisessa vaiheessa. Varhain aloitetulla tuella voidaan paremmin turvata myönteisen kehityksen jatkuminen sekä arvioida sitä, mitä ja minkälaisia tukirakenteita nuori tarvitsee elämänsä sijoituksesta lähdön jälkeen. (Känkänen 2009: 232, 238–239.) Tärkeää on päästää irti vasta, kun nuoren omat siivet kantavat.

Itsenäistyminen on suuri haaste monelle sijaishuollossa kasvaneelle nuorelle. Itsenäistymisvaiheessa oleva nuori tarvitsee monenlaista tukea ja neuvoa aikuiselta. On tärkeää, että nuori tunnistaa voimavaransa, oppii huolehtimaan itsestään ja että hän luottaa itsenäiseen selviytymiseen. Tämän lisäksi nuori tarvitsee luotettavia kannattelijoita ja vieressä kulkijoita sekä oikea-aikaista ja oikein mitoitettua tukea. Sijais- ja jälkihuolto tulisi nähdä kokonaisuutena. (Känkänen 2009: 238–239.) Känkänen ja Laaksosen (2006: 15) selvityksessä nousi esille, että lastensuojelun sijaishuollon ja jälkihuollon toteutuksessa on eri puolella Suomea hyvin vaihtelevia käytäntöjä ja isoja alueellisia sekä rakenteellisia eroja. Käytännössä näyttää olevan varsin tavallista, että nuoren selviytymistä ja itsenäistymisprosessia tukevat toimet ovat monelta osin riittämättömiä (Känkänen 2009: 238).

Lastensuojelussa on 2000-luvulla korostunut lapsikeskeisen työskentelyn merkitys. Samanaikaisesti lapsi- ja nuorisotutkimuksessa kiinnostuksen kohteeksi on noussut lasten

ja nuorten näkökulma, heidän toimijuutensa ja kokemuksensa. Näissä konteksteissa nuoria tutkitaan itsenäisinä yksilöinä, joilla voi olla hyvin erilainen näkökulma lastensuojelullisiin toimenpiteisiin kuin heidän vanhemmillaan tai viranomaisilla. (Tolonen 2004: 1–2.) Nuorten kokemusten selvittäminen itsenäistymiseen valmentavasta asumisharjoittelusta ja itsenäistymisestä lastenkodista on tärkeää, jotta itsenäiseen elämään tähtäävää tukea voidaan kehittää lastenkodissa. Toivolan oppilaskodista nousi tarve selvittää nuorten kokemuksia asumisharjoittelujaksoista ja niiden tuesta itsenäistymisessä. Toivolassa nuorten näkemyksiä on aika ajoin selvitetty kyselylomakkeen avulla. Koimme, että haastattelu on tiedonkeruumenetelmänä parempi ja sen avulla saadaan perusteellisempaa tietoa nuorten ajatuksista ja kokemuksista.

Niin kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten kuin myös huostaanotettujen lasten määrä on lisääntynyt joka vuosi. Suhteellisesti eniten on lisääntynyt juuri murrosikäisten lasten huostaanotot. 12–17-vuotiaiden huostaanottojen osuus kaikista huostaanotoista on lisääntynyt 48 prosentista 55 prosenttiin aikavälillä 1995–2007. (Heino 2009: 54–55, 57.) Nuorten lisääntynyt määrä lastensuojelun asiakkaina on asettanut haasteita niin lastensuojelulle, kouluille, nuorisotyölle kuin päihdetyölle (Aaltonen – Heikkinen 2009: 176). Nuorten osuuden kasvu lastensuojelussa haastaa myös lastensuojelulaitokset kehittämään työmuotoja ja lisäämään resursseja nuoren itsenäistymisen tukemisessa. Elämä huostaan otettuna jättää nuoreen jälkensä ja asettaa erityisiä haasteita kehitykselle ja aikuistumiselle (Laurila 2008: 99). Tulevina vuosina nuorten osuus lastensuojelun asiakasmäärästä voi kasvaa asiakkuuden ja puuttumisen kynnyksen mataloitumisen myötä. Myös varhaisempi kouluvaikeuksiin puuttuminen ja lastensuojelupalveluiden ”normaalistuminen” voivat vaikuttaa nuorten osuuden kasvuun tulevaisuudessa. (Aaltonen – Heikkinen 2009: 176.)

Opinnäytetyössämme haluamme selvittää nuorten kokemusten perusteella asumisharjoittelun toimivia sekä kehitystä vaativia puolia. Haluamme saada tietoa nuorten kokemuksista asumisharjoittelun eri osa-alueiden toimivuudesta ja tarpeellisuudesta sekä haastateltavien näkemyksistä siitä, miten asumisharjoittelua voitaisiin kehittää. Toivomme opinnäytetyömme antavan suuntaa siihen, miten Toivolan oppilaskoti voisi kehittää asumisharjoittelua niin, että se tukisi nuorten yksilöllistä itsenäistymisprosessia mahdollisimman hyvin.

3 TOIVOLAN OPPILASKOTI

Toivolan oppilaskodilla on lähes 90-vuotinen historia. Se perustettiin aikoinaan kansalaissodassa orvoksi jääneille lapsille. Vuosien saatossa Toivolan oppilaskoti on muuttanut muotoaan ja se on tällä hetkellä 65-paikkainen Helsingin kaupungin lastenkoti, joka tarjoaa hoitoa ja huolenpitoa sijoituksessa oleville helsinkiläisille lapsille ja nuorille. Toivolan oppilaskodin perustehtävänä on antaa lapsille turvallista, yksilöllistä, lapsen iän ja kehitystason mukaista hoitoa, kasvatusta ja huolenpitoa sekä luottamuksellisia ja turvallisia vuorovaikutussuhteita. Johtajan, johtavan hoitajan sekä muun osastohenkilökunnan lisäksi Toivolassa työskentelee kaksi psykologia ja perhetyöntekijä. Osastojen henkilökunta koostuu vastaavasta hoitajasta ja viidestä hoitajasta. Käytämme opinnäytetyössämme osastohenkilökunnasta hoitaja-nimikettä, koska kyseistä nimikettä käytetään Toivolan oppilaskodin omissa dokumenteissa. (Saksanen 2010, Sosiaalivirasto 2010.)

Osastoja Toivolassa on kaikkiaan kymmenen: Kalliola, Koivula, Kuusela, Lehtola, Mäkilä, Varpula, Jokela, Harjula, Metsola ja Havula. Osastoilla arvostetaan kodinomaisuutta ja perinteitä sekä vaalitaan koko yhteisön hyvinvointia ja turvallisuutta. Lapsi voi asua osastolla 21-vuotiaaksi asti. Toivolan alueella sijaitsee myös perhekoti Torppamäki. Perhekoti Torppamäki on tarkoitettu lapsille, jotka kehittyäkseen tarvitsevat pitkäaikaisista hoitoa ja huolenpitoa. Torppamäessä asuu kasvatusalan ammattilaisperhe, joka omien lastensa ohella kasvattaa neljää sijoituslasta aikuisikään asti. Toivolan oppilaskodin alueella on myös emuopetusta tarjoava 100-paikkainen erityiskoulu. (Sosiaalivirasto 2010.)

Jokaiselle Toivolassa asuvalle lapselle pyritään löytämään kiinnostavia ja kasvua tukevia harrastusmahdollisuuksia. Toivolassa voi harrastaa pelejä, liikuntaa ja uintia henkilökunnan ohjauksella. Toivola pyrkii myös mahdollisimman paljon tukemaan ulkopuolelle suuntautuvaa harrastustoimintaa ja lisäksi leiritoiminta on tärkeä osa Toivolan toimintaa. (Sosiaalivirasto 2010.)

Yhteistyö Toivolan oppilaskodin ja lapsen huoltajien kanssa on tärkeää, jotta lapsen tasapainoinen kehitys on mahdollisimman turvattu ja sijaishuolto onnistunut. Yhteistyötä vanhempien kanssa pyritään tekemään mahdollisuuksien mukaan ja lapsen ja

vanhempien välistä turvallista yhteydenpitoa tuetaan. Ajoittain tarkastellaan perheen jälleenyhdistämisen mahdollisuutta. (Sosiaalivirasto 2010.)

3.1 Hoito- ja kasvatussuunnitelma

Lastensuojelunasiakkuuden siirtymävaiheissa tulisi korostaa sijoituskaariajattelun merkitystä. Sijoitusvaiheeseen tulisi liittyä jo jonkunlainen ennakoajatus sijoituksen kestosta ja päättymisestä. Näin korostuu se, että sijoitus on suunnitelmallinen. Lastensuojelussa tämä suunnitelmallisuus kulminoituu huoltosuunnitelmiin sekä erilaisiin hoito- ja kasvatussuunnitelmiin. (Känkänen – Laaksonen 2006: 32.)

Hoito- ja kasvatussuunnitelmalla on tarkoitus konkretisoida asiakassuunnitelman tavoitteet ja sisällyttää ne arkeen, jolloin niiden saavuttamista pystytään arvioimaan. (Laaksonen 2004b: 17). Hoito- ja kasvatussuunnitelma sisältää eri osa-alueita, joita ovat lapsen arkielämän tarpeista ja säännöllisyydestä sekä lapsen turvallisuudesta, rajoista ja valvonnasta huolehtiminen, myönteisten vuorovaikutussuhteiden ja ihmissuhteiden varmistaminen sekä lapsen kasvamisen ja itsenäistymisen tukeminen. (Laaksonen 2004a: 262).

Toivolan oppilaskodissa jokaisen lapsen kohdalla tehdään hoito- ja kasvatussuunnitelma. Vastuu sen laatimisesta on joko lapsen omahoitajalla tai osaston vastaavalla hoitajalla ja se laaditaan yhdessä psykologin ja työryhmän kanssa kolmen kuukauden kuluessa lapsen muutosta Toivolaan. Hoito- ja kasvatussuunnitelma sisältää eri osa-alueisiin jaettuna lasta koskevat tiedot. Sen tavoitteena on taata hoidon ja kasvatuksen suunnitelmallisuus, määrittelemällä lapsen hoitoa ja kasvatusta varten tavoitteet ja keinot niiden toteuttamiseksi. (Toivolan oppilaskodin hoito- ja kasvatussuunnitelma.)

Hoito- ja kasvatussuunnitelman ensimmäinen osa-alue on ”Lapsen vaiheet syntymästä laitokseen tuloon”, jossa ovat tiedot vanhemmista ja sisaruksista, muut tärkeät ihmissuhteet, vaiheet ennen kouluikää, koulu- ja terveystiedot sekä mahdolliset aiemmat sijoitukset. Tähän osa-alueeseen kirjataan myös syyt laitokseen tuloon, perhetilanne, lapsen oirehdinta ja muut sijoitukseen vaikuttaneet syyt. Myös sijoituksen alkuvaiheet, kuten lapsen tutustuminen laitokseen ja tulotilanne, alkuvaiheen tapahtumat, omahoitajasuhteen asettuminen sekä lapsen sopeutuminen osaston sääntöihin kirjataan en-

simmäisen osa-alueen yhteyteen. (Toivolan oppilaskodin hoito- ja kasvatussuunnitelma.)

Toinen osa-alue on ”Lapsen ominaisuudet”, johon kirjataan yleisiä havaintoja ja huomioita lapsesta. Siihen kirjataan lapsen kontaktikyky ja sosiaaliset taidot, kuten suhde aikuisiin, osaston muihin lapsiin ja lapsen oma aktiivisuus ja riippuvuus ihmisuhteissa. Huomiot lapsen tunteiden ilmaisukyvystä ja niiden tunnistamisesta, itsehallinnasta ja turhautumisen sietokyvystä, keskittymiskyvystä, fyysisestä olemuksesta, kognitiivisista taidoista sekä lahjakkuudesta ja voimavaroista kirjataan myös ylös. (Toivolan oppilaskodin hoito- ja kasvatussuunnitelma.)

Kolmas osa-alue on ”Arvio lapsen nykytilanteesta”. Siinä arvioidaan lapsen elämää osastolla, kuten omahoitajasuhdetta, arjen sujumista, sääntöjen noudattamista, oirehdintaa ja ongelmakäyttäytymistä, suuntautumista osaston ulkopuolelle sekä harrastuksia. Koulunkäyntiin liittyen arvioidaan suhdetta opettajaan, koulusuunnitelmia, motivaatiota sekä aikuisen tuen tarvetta. Kolmantena arvioidaan perhetilannetta, jossa kiinnitetään huomiota lapsen ja vanhempien suhteeseen, lomien sujumiseen, yhteistyöhön ja vanhemmuuden toteutumiseen, perheen tukeen lapsen hoidossa sekä perheen sosiaaliin oloihin. (Toivolan oppilaskodin hoito- ja kasvatussuunnitelma.)

Neljäs osa-alue hoito- ja kasvatussuunnitelmassa on ”Tavoitteet”, jotka muodostetaan lapsen ominaisuuksiin ja nykytilanteeseen pohjautuen. Tavoitteet muodostetaan koko sijoitusajan hoidolle sekä lisäksi jokaiselle puolivuotiskaudelle tehdään omat konkreettiset tavoitteet ja keinot lapsen hoidon edistämiseksi. (Toivolan oppilaskodin hoito- ja kasvatussuunnitelma.)

3.2 Hoitoprosessin vaiheet

Toivolan oppilaskotiin sijoitetun lapsen hoito pohjautuu hoitoprosessiin, sen tulo-, hoito-, itsenäistymis- ja lähtövaiheisiin. Käytämme opinnäytetyössämme hoitoprosessi-termiä, jolla tarkoitamme lapsen huolenpitoa ja kasvatusta sijoitusaikana. Termiä käytetään myös Toivolan oppilaskodin omissa dokumenteissa. Alkuvaiheessa sosiaalityöntekijä laatii asiakassuunnitelman, joka toimii hoidon tavoitteiden perustana ja sen tulee olla valmis ennen tuloneuvottelua. Tuloneuvottelu käydään 4–6 viikon kuluessa siitä, kun lapsi on muuttanut laitokseen ja tutustunut omaan osastonsa. Tuloneuvottelussa

käydään yhdessä lapsen, tämän vanhempien, sosiaalityöntekijän ja laitoksen työntekijöiden välillä läpi yhteistyöhön ja tavoitteisiin liittyviä asioita ja tehdään niitä koskevia päätöksiä. (Toivolan oppilaskodin hoitoprosessi.)

Tulovaiheessa, kolmen kuukauden sisällä lapsen muutosta rakennetaan yhteistyö vanhempien, psykologin, perhetyöntekijän ja lasta hoitavien työntekijöiden välillä. Sen tavoitteena on, että lapsesta saadaan mahdollisimman paljon tietoa, jotta lapseen tutustuminen edistyisi. Perhetyöntekijän kanssa kuullaan vanhempien odotuksista ja sovietaan tulevasta yhteistyöstä. Samalla aikavälillä lapsen omahoitaja ja psykologi laativat lapsen hoito- ja kasvatussuunnitelman. Siinä seurataan hoidon ja kasvatuksen tavoitteiden toteutumista sekä tehdään mahdollisia uusia tavoitteita. (Toivolan oppilaskodin hoitoprosessi.)

Hoitovaihe käsittää koko lapsen sijoitusajan Toivolassa tulovaiheesta itsenäistymisvaiheeseen. Se on jokaisen lapsen kohdalla eripituinen, sillä osa lapsista asuu Toivolassa vain hetken ja osa useamman vuoden. Hoitovaiheessa seurataan lapsen hoito- ja kasvatussuunnitelmaan kirjattujen tavoitteiden toteutumista puolivuotisjaksoina ja luodaan mahdollisia uusia tavoitteita. Puolen vuoden kuluttua lapsen muutosta Toivolaan käydään lasta koskeva hoito- ja kasvatuseuvottelu yhdessä omahoitajan, lapsen ja tämän vanhempien, sosiaalityöntekijän ja psykologin kanssa. Sen tavoitteena on vahvistaa eri tahojen yhteistyötä, kuulla lasta ja tämän vanhempia sekä arvioida hoidon ja kasvatuksen tavoitteita. Jatkossa neuvottelu käydään kaksi kertaa vuodessa. (Toivolan oppilaskodin hoitoprosessi.)

Itsenäistymisvaiheessa suunnitellaan nuoren itsenäistymistä, joka aloitetaan jo nuoren ollessa yläkouluikäinen. Omahoitaja ohjaa itsenäistyvää nuorta omatoimisuuteen ja nuori opettelee arjen toimintoja, kuten pyykinpesua, siivousta, ruoanlaitto ja yksin olemista. Nuori käy omahoitajan ohjauksella asumiskurssin, jonka jälkeen hän siirtyy asumisharjoitteluun, josta kerromme tarkemmin omassa kappaleessa. Asumisharjoittelun jälkeen nuoren täyttäessä 18 vuotta voidaan käydä jälkihuoltoneuvottelu yhdessä nuoren, omahoitajan, vastaavan hoitajan ja johtajan kanssa. Jälkihuoltoneuvottelussa laaditaan mahdollinen jälkihuoltosopimus. (Toivolan oppilaskodin hoitoprosessi.) Jokaisella lastensuojelun asiakkaalla on laissa määritelty oikeus jälkihuoltoon 21 -vuotiaaksi asti.

Toivolan oppilaskodin hoitoprosessin viimeinen osuus on lähtövaihe, jonka aikana nuori muuttaa pois Toivolasta. Lähtövaiheessa käydään lähtöneuvottelu omahoitajan, nuoren ja tämän vanhempien, sosiaalityöntekijän, psykologin ja vastaavan hoitajan kesken. Lähtöneuvottelu käydään ennen nuoren muuttoa ja siinä arvioidaan hoitotyön ja yhteistyön sujumista sekä sovitaan tulevasta yhteydenpidosta. Muuton ollessa ajankohmainen omahoitaja käy yhdessä nuoren kanssa loppukeskustelun, jossa muistellaan nuoren asumaa aikaa Toivolan oppilaskodissa ja kuullaan nuoren omaa ääntä ja ajatuksia hänen viettämästään ajasta Toivolassa. Nuorella on mahdollisuus loppukeskustelussa antaa palautetta, josta omahoitaja laatii palautetta käsittelevän raportin. Kolmen kuukauden kuluessa nuoren poismuutosta, tehdään hoidon arviointi, jossa arvioidaan hoitotyön ja yhteistyön sujumista. Hoidon arvioinnin tekevät yhdessä vastaava hoitaja, psykologi ja nuoren kanssa toiminut työryhmä. (Toivolan oppilaskodin hoitoprosessi.)

3.3 Asumisharjoittelu

Toivolan oppilaskotiin sijoitettulla nuorella on mahdollisuus asumisharjoitteluun sinä vuonna kun hän täyttää 17 vuotta. Sosiaalityöntekijä, nuori ja hänen omahoitajansa laativat yhdessä asumisharjoittelusta suunnitelman, joka kirjataan hoito- ja kasvatussuunnitelmaan. Suunnitelma esitetään vastaavalle hoitajalle, jonka jälkeen asia siirtyy Toivolan oppilaskodin jälkihuoltoryhmän käsiteltäväksi. Nuoren kanssa tehdään asumis-sopimus, jossa määritellään asumisharjoittelun pituus ja muut sen sisällyttämät asiat. Asumisharjoittelu voidaan keskeyttää, mikäli nuori ei kykene noudattamaan sopimuksen sääntöjä tai nuoren oman tilanteen kannalta on parempi, että hän palaa osastolle. (Toivolan oppilaskodin asumisharjoittelu.)

Toivolan oppilaskodissa toimii asumisharjoittelu -työryhmä, jonka jäseniin kuuluvat apulaisjohtaja, kaksi hoitajaa ja oppisopimusopiskelija. Työryhmä kokoontuu muutamman kerran vuodessa käsittelemään asumisharjoittelua koskevia asioita ja keskustelemaan asumisharjoitteluun siirtyvistä nuorista. (Toivolan oppilaskodin asumisharjoittelu.)

Ennen asumisharjoitteluasuntoon muuttamista nuori osallistuu asumiskurssille. Kurssi on tarkoitettu jokaiselle Toivolan oppilaskodissa asuvalle nuorelle ja sitä järjestävät asumisharjoittelu- työryhmän vetäjä sekä nuoren omahoitaja. Suositeltava ajankohta

asumiskurssille osallistumiselle on se kalenterivuosi, jolloin nuori täyttää 17 vuotta. (Toivolan oppilaskodin asumisharjoittelu.)

Jokaiselle nuorelle suunnitellaan henkilökohtainen ja tarpeidenmukainen asumiskurssikokonaisuus. Asumiskurssin sisältöjä suunnitellessa, omahoitaja voi käyttää apunaan Umbrella -työkirjaa. Umbrella -työkirjamenetelmä on lastenkodissa työskentelevien työntekijöiden kehittämä ammatillinen menetelmä, joka sisältää materiaalia ja käytännön keinoja lasten ja nuorten kanssa tehtävään identiteettityöhön sekä arjen taitojen oppimiseen (Timonen-Kallio 2010: 4). Asumiskurssilla läpikäytäviä aiheita ovat lastenkodista itsenäistymiseen liittyvät käytännön asiat, kuten jälkihuoltosopimus sekä nuoren oikeudet ja vastuut. Nuoren kanssa tutustutaan myös eri virastojen palveluihin, käydään läpi muuttoon liittyvät viralliset kontaktit, itsenäistymiseen liittyvät psyykkiset vaikutukset kuten yksinäisyys tai lähiverkoston puute, rahankäyttö, kodinhoitoon liittyvät asiat sekä asumisharjoitteluun liittyvät säännöt ja tavoitteet. (Toivolan oppilaskodin asumisharjoittelu.)

Kurssin jälkeen nuorella on oikeus harjoitella asumista Toivolan itsenäistymisasunnossa. Asumisharjoittelun tavoitteena on, että nuori oppii käytännön kautta itsenäistä elämää ja kehittää valmiuksia huolehtia itsestään, jotta myöhemmin asuminen omassa kodissa sujuisi hyvin. Nuori opettelee asumisharjoittelussa käytännön taitoja, joita itsenäisessä asumisessa tarvitaan. Asumisharjoitteluasunnossa nuori totuttelee yksin asumiseen ja sen mukana tuomiin vastuisiin ja velvollisuuksiin. Tarkoituksena on, että nuori viettäisi aikaa asumisharjoitteluasunnossa, ettei myöhemmin muuton myötä mahdollinen yksinäisydentunne tulisi yllätyksenä. Tärkein tavoite on, että nuori uskaltaa ja osaa olla itsekseen asunnossa. Asumista asumisharjoitteluasunnossa nuori voi kokeilla useamman kerran, yleensä kahdesta neljään kertaa 2–4 viikon jaksoissa. Joidenkin nuorten kohdalla on tarkoituksenmukaista jatkaa asumisharjoittelua niin pitkään, että nuori muuttaa pois Toivolasta. (Toivolan oppilaskodin asumisharjoittelu.)

Asumisharjoittelun ajan nuori saa ruoka- ja muita ostoksia varten ostolapun Toivolan oppilaskodin vieressä sijaitsevaan lähikauppaan. Ostolappu sisältää tietyn määrän rahaa, joka nuorella on käytettävissään kahden viikon aikana. Nuori saa aina kahden viikon välein uuden ostolapun, jotta nuori oppii säännöstelemään ja käyttämään rahaa niin, että sitä riittää koko kahden viikon jaksolle. Ostolapulla tehdyistä ostoksista toimitetaan kuitit Toivolan oppilaskodille, jotta nuoren ostoksien järkevyyttä voidaan tarkas-

tella ja siihen voidaan tarvittaessa puuttua. Ostolapulla ei ole mahdollista ostaa alkoholi- tai tupakkatuotteita. Ostolapun ja kaupassakäynnin tavoitteena on, että nuori oppii itse huolehtimaan ostoksistaan, käyttämään rahaa sopivassa suhteessa rahan kokonaisuuteen ja valmistamaan itse ruokaa tekemistään ostoksista. Tavoitteena on, että nuori pyrkisi mahdollisimman usein itse valmistamaan ruokaa asumisharjoitteluasunnolla, jotta ruoanlaittotaidot kehittyisivät ja jotta nuori osaisi myöhemmin huolehtia näistä asioista omassa asunnossaan. (Toivolan oppilaskodin asumisharjoittelu.)

Nuoren asuessa asumisharjoitteluasunnossa omahoitaja pitää yhteyttä nuoreen ja käy sovitusti tapaamassa nuorta ja kyselemässä tämän kuulumisia. Samalla hän valvoo asumisharjoittelun sujumista ja nuoren edistymistä. Omahoitaja on nuoren tukena ja käytettävissä, mikäli nuori kokee tarvitsevansa apua käytännön asioissa tai haluaa jutella aikuisen kanssa. Omahoitaja ja työryhmä arvioivat asumisharjoittelun sujumista hoito- ja kasvatussuunnitelmassa. (Toivolan oppilaskodin asumisharjoittelu.)

Asumisharjoittelun aikana nuori on osaston kirjoilla ja sen jälkeen hän yleensä palaa takaisin osastolle. Tämä käytäntö voi kuitenkin vaihdella tapauskohtaisesti niin, että nuori voi myös muuttaa suoraan asumisharjoittelujaksosta esimerkiksi Lastun tukiasuntoon. Lastu on Helsingissä sijaitseva lastensuojelun tukiasuntoyksikkö. Yksikkö tarjoaa tuettua asumista jälkihuollossa oleville nuorille. (Sosiaalivirasto.) Yleisenä tavoitteena on, että asumiskurssin ja ensimmäisen asumisharjoittelun jälkeen nuori hakeutuisi esimerkiksi Lastun asiakkaaksi. Ennen poismuuttoa omaan asuntoon jokaisen nuoren on käytävä vähintään yksi asumisharjoittelujakso. (Toivolan oppilaskodin asumisharjoittelu.)

Asumisharjoittelun loppuvaiheessa nuori käy sosiaalityöntekijän ja omahoitajan kanssa neuvottelun, jossa sovitaan jatkotoimenpiteistä ja nuoren mahdollisesta muutosta pois Toivolasta. Nuori voi halutessaan palata osastolle tai hänelle voidaan tehdä hakemus esimerkiksi Lastun tukiasuntoon tai Helsingin kaupungin vuokra-asuntoon. (Toivolan oppilaskodin asumisharjoittelu.)

4 NUORUUS JA ELÄMÄNHALLINTA

Opinnäytetyömme aihealueeseen liittyvät itsenäistyminen, nuoruus ja sen kehitystehtävät. Tarkastelemme nuoruutta kehityspsykologisesta näkökulmasta sekä otamme tarkasteluun mukaan sosiaalipedagogiikan ja siihen kytkeytyvän elämänhallinnan käsitteen. Elämänhallinnan taidot liittyvät läheisesti itsenäistymisprosessiin. Elämänhallinnan puutteellisuus voi johtaa pahimmassa tapauksessa syrjäytymiseen ja tästä syystä pohdimme myös syrjäytymisen problematiikkaa nuorten kohdalla.

4.1 Kohderyhmänä nuoret

Nuori elää elämässään vaihetta, jossa aikaisempien kokemusten avulla vastataan sekä sisäisiin että ulkoisiin haasteisiin. Monesta tutusta asiasta on luovuttava ja alettava rakentaa omannäköistä elämää. (Laurila 2008: 99.) Kehityspsykologisissa tulkinnoissa nuoruudelle ajankohtana on ominaista itsenäisen ajattelukyvyyn voimakas kasvu, omien rajojen kokeilu, kapina ja itsenäistyminen. Nuoruudessa korostuu vahvasti yksilöllisyyden herääminen. Nuoren on opittava ohjaamaan elämäänsä oman yksilöllisyytensä kautta yhä tietoisemmin suhteessa muihin ihmisiin ja yhteiskuntaan. (Dunderfelt 2006: 92–93, 95.) Nuoruus on eräänlaista siirtymäaikaa, johon kuuluu koulutukseen, työllistymiseen ja asumiseen liittyvät muutokset. Aikuistumisessa ja siirtymissä on kyse elämänhallinnan ja vastuun kasvamisesta sekä itsenäistymisprosessista, jota erilaiset instituutiot pyrkivät tukemaan, ohjailemaan ja kontrolloimaan. (Aaltonen – Heikkinen 2009: 166.)

Nuoruudelle ei ole selkeitä ikärajoja, vaan ne määrittävät kontekstin mukaan (Aaltonen – Heikkinen 2009: 166). Yleensä nuoruus jaotellaan varhaisnuoruuteen (12–16 vuotta), nuoruuden keskivaiheeseen (16–19 vuotta) ja myöhäisnuoruuteen (19–25 vuotta). Nuoruusajan kehitystä on kuvattu usein kolmen kriisin ratkaisuksi; ihmissuhteiden kriisin, identiteettikriisin ja ideologisen kriisin. Nuoruusiän aikana nuoren on selviydyttävä erilaisista kehitystehtävistä. Osa kehitystehtävistä liittyy biologiseen kypsymiseen, muuttuvaan ruumiinkuvaan ja heräävään seksuaalisuuteen. (Vilkko-Riihelä 2003: 243–245.) Nuoruudessa on haasteena myönteisen minäkäsityksen ja vahvan minätunteen rakentaminen, johon liittyy murrosiän epävarmuuden jälkeen oman fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen puolen hyväksyminen. Tärkeää on, että nuori tunnistaa omat vah-

vuudet ja kehittämishaasteet. (Laurila 2008: 100–101.) Osa nuoruuden kehitystehtävistä on normatiivisia ja niiden päämääränä on toteuttaa yhteiskunnan normeja. Niihin kuuluvat kodista irtautuminen, koulutusuran valitseminen, parisuhteen rakentaminen ja itsenäisen elämän aloittaminen. Osa kehitystehtävistä liittyy yksilön omaan psyykkiseen kehitykseen, johon kuuluu sisäinen kypsyminen ja itsensä hyväksyminen miehenä tai naisena. (Vilkko-Riihelä 2003: 243–245.) Psyykkisen ja sosiaalisen kehityksen alueella nuoren pitäisi saavuttaa kyky havaita ja tunnistaa omia tunteita sekä kyky rakentaa omaa verkostoa. Sitoutuminen pitkiin ja kiinteisiin ihmissuhteisiin on myös osa aikuisuutta. (Laurila 2008: 100–101.)

Nuoruus on yksilöllisyyden valmistelu- ja kokeilu-aikaa. Nuoressa tapahtuu eräänlainen kahtiajakautuminen. Fyysinen kehitys on voimakasta, ja samanaikaisesti kehittyy kognitiivinen ajatuksellinen kyky. Ajattelun kehitystä tutkineen ranskalaisen Jean Piaget'in teorian mukaan ihminen siirtyy tässä iässä formaalisten operaatioiden vaiheeseen. Tällöin ajattelu ei ole enää sidoksissa havaintoihin, vaan nuori osaa itse pohtia mahdollisuuksia. Yksilö alkaa elää ja toimia käsitteistä käsin. Abstraktiseen ajatteluun siirtyminen tekee mahdolliseksi nuoruuden itsetutkiskelun. Nuori etsii minäkuvaansa ja maailmankuvaansa. Nuoruudessa esiintyvä uhma, aggressiot, tunnevyöryt ja muut itsenäistymisprosessiin liittyvät taistot tulisikin nähdä näitä sisäisyyden kehitysvaiheita vasten, sillä koko sisäinen psyykinen sekä fyysinen maailma käy läpi suuren rakenteellisen ja toiminnallisen muutoksen. (Dunderfelt 2006: 92–97.)

4.2 Elämänhallinnan yhteys sosiaalipedagogiikkaan ja syrjäytymiseen

Itsenäistymiseen kuuluu olennaisesti elämänhallinta ja siihen kuuluvien osa-alueiden harjoittelu. Toivolan oppilaskodin asumisharjoittelun tarkoituksena on edistää nuoren elämänhallintaa tukemalla elämänhallinnan kannalta olennaisia asioita, kuten vastuunottoa, ruoanlaittotaitoja sekä omasta itsestä huolehtimista. Elämänhallinnan taitojen puute tai niiden heikkous voivat johtaa syrjäytymiseen, siksi koemme, että syrjäytymisen näkökulman käsitteleminen on tärkeää opinnäytetyössämme. Elämänhallinta eli oman elämän eheänä pitäminen on yksilön hyvinvoinnissa keskeistä. (Aaltonen – Ojanen – Vihunen – Vilén 2003: 186). Elämänhallinta voidaan ymmärtää sellaisten elämäntapojen etsimisenä, jotka vaikuttavat myönteisesti elämän jatkuvuuden toteutumiseen. Elämänhallintaan liittyy oleellisesti yksilön elämäntapa, silloin kun elämäntapa ymmärretään yksilön valintoina, jotka ohjautuvat sosiaalisten, taloudellisten ja

kulttuuristen rakenteiden rajoissa. Myös yksilön sitoutuneisuudella on vaikutusta elämänhallintaan. Elämänhallinnalla viitataan yksilön mahdollisuuksiin tehdä itselleen mielekkäitä valintoja. (Savolainen 1993: 73–75.) Yhteiskunnalla on myös tärkeä rooli yksilön elämänhallinnassa, etenkin ulkoisten resurssien kannalta, sillä ne luovat mahdollisuudet ja rajat yksilön toiminnalle. (Aaltonen ym. 2003: 186).

Yksilö tekee valintoja elämän eri alueilla ja nämä valinnat vaikuttavat yksilön elämänhallintaan. Valintojen kautta yksilö huolehtii elämäntavan jatkuvuudesta. Elämänhallinta on sujuvaa, mikäli yksilön tekemien valintojen järjestys on tasapainossa. Mikäli ne ovat ristiriidassa keskenään, muuttuu elämänhallinta ongelmanratkaisutoiminnaksi, jolla tasapaino pyritään palauttamaan. (Savolainen 1993: 74–75.)

Keskeisenä osana elämänhallintaa voidaan pitää arkielämän ongelmanratkaisua, jossa arkielämää uhkaavia tekijöitä pyritään tunnistamaan ja arvioimaan. Siinä pyritään löytämään oikeanlaisia ratkaisuja uhkaavien tekijöiden poistamiseksi sekä käyttämään hyväksi koettuja keinoja ongelmien ratkaisemiseksi. Elämänhallinta on tältä kannalta kognitiivista toimintaa, mutta sitä ohjaavat myös tunteet. Ongelmanratkaisua ei tule käsittää pelkästään yksilön toimintana, vaan myös tilanteina, joissa elämänhallintaan liittyvien asioiden hallittu muuttaminen on mahdollista. Nämä ovat tilanteita, joissa yksilöllä on mahdollisuus oppia uusia taitoja ja laajentaa näkemyksiään, jolloin tulevien ongelmien ratkaiseminen on hallitumpaa. (Savolainen 1993: 78.)

4.2.1 Sisäinen ja ulkoinen elämänhallinta

Elämänhallinta voidaan jakaa sisäiseen ja ulkoiseen elämänhallintaan. Sisäinen elämänhallinta kuvaa yksilön kykyä sopeutua arkielämässä ilmeneviin erilaisiin olosuhteisiin ja tilanteisiin. (Aaltonen ym. 2003: 185.) Sisäinen elämänhallinta käsittää ne ihmisen tekemät valinnat, jotka ohjaavat elämänhallintaa myönteiseen suuntaan. (Hämäläinen 2006: Liite 1) Vahvaa elämänhallintaa osoittavat yksilön tekemät tavoitteet elämänkulun edistämiseksi, sitoutuneisuus ja keinot tavoitteiden saavuttamiseksi. (Aaltonen ym. 2003: 185). Vastaavasti heikkoa sisäistä elämänhallintaa kuvaavat yksilön aloittekyvyttömyys ja kiinnostumattomuus asioista, jolloin yksilö kokee itsensä irralliseksi ja on yhteiskunnan normeista piittaamaton. Sisäistä elämänhallintaa voidaan vahvistaa tukemalla yksilön kasvua ja oppimista, kulkemalla yksilön rinnalla. (Hämäläinen 2000: 13.)

Ulkoinen elämänhallinta kuvaa yksilön tunnetta siitä, kuinka paljon hän kykenee vaikuttamaan oman elämänsä olosuhteisiin. Ulkoiseen elämänhallintaan sisältyvät yksilön asettamat ulkoiset päämäärät. (Aaltonen ym. 2003: 185.) Ulkoinen elämänhallinta viittaa yksilön osallisuuteen riittävästä toimeentulosta, sosiaalisista suhteista, työstä, koulutuksesta, harrastuksista sekä yhteiskunnan palveluista. (Hämäläinen 2006: Liite 1).

Elämänhallinnan tavoitteena voidaan pitää yksilön psyykkistä ja fyysistä hyvinvointia. Elämänhallinta edellyttää tiettyjen resurssien, niin aineellisten kuin aineettomien, hankkimista ja säilyttämistä. Aineellisia resursseja ovat mm. ravinto, vaatetus, asunto, omaisuuden määrä ja tyydyttävä terveyden taso. Aineettomina resursseina voidaan pitää yksilön tietoa ja osaamista. Käytännössä aineelliset ja aineettomat resurssit esiinnyvät toisiinsa liitettyinä. (Savolainen 1993: 76–77.) Esimerkiksi yksilö tarvitsee riittävää tietoa ja osaamista, jotta kykenee valmistamaan ruokaa itselleen, jotta saa riittävästi ravintoa.

4.2.2 Elämänhallinnan edellytykset ja tukeminen

Ronald Wiman nimeää edellytyksiä, joita yksilön tulisi omaksua suoriutuakseen itsenäisessä elämässä eteenpäin. Näitä ovat toiminnan ulkoisten ehtojen riittävyys, tietojen ja taitojen riittävyys, toimintakyvyn ja motivaation riittävyys sekä se, että yksilön tulkinnat vastaavat todellisuutta. (Savolainen 1993: 77.)

Wimanin mukaan elämänhallinnassa tarvitaan kaikkia näitä edellytyksiä, yhdenkin edellytyksen puuttuessa elämänhallinnassa ilmenee ongelmia ja se on puutteellinen. Elämänhallinnassa syntyy ongelmia silloin, jos yksilöllä on tiedollisia, taidollisia ja tulkinnallisia puutteita, eli hän ei kykene tekemään elämänhallinnan kannalta vaadittavia asioita eikä ymmärrä tai tiedä, miten näitä asioita tehtäisiin. Ongelmia saattaa myös aiheuttaa yksilön motivaation puute, jolloin yksilö ei halua tehdä elämänhallinnan kannalta olennaisia asioita. On myös mahdollista, että yksilöllä on toimintakykyyn vaikuttava sairaus tai vamma tai että hänen toiminnalliset kykynsä ovat tilapäisesti rajallisia, jolloin elämänhallinta on puutteellista. (Savolainen 1993: 77.)

Lastensuojeluperheille on tyypillistä elämän kaoottisuus. Elämä on ollut täynnä yllättäviä muutoksia. Lapsi on kokenut ne, mutta kukaan ei ole valmentanut häntä kohtaamaan niitä. Tämän takia lapselle on voinut syntyä tunne, ettei omaan elämään voi pal-

jon vaikuttaa tai hallita. (Timonen-Kallio 2010: 35.) Tästä syystä on erityisen tärkeää tukea nuorta itsenäistymisvaiheessa ja vahvistaa elämänhallinnan tunnetta.

Elämänhallinnan ollessa hukassa on tyypillistä, että yksilö on kyvytön suunnittelemaan tulevaisuutta ja tavoitteiden asettaminen on vaikeaa. (Hämäläinen 2000: 61). Yksilön elämänhallintaa tukemalla voidaan estää hänen syrjäytymistään ja vahvistaa hänen yhteiskuntaan liittymistään. Yksilön elämänhallintaa tuettaessa toimintakyky ja voimavarat kasvavat. (Mönkkönen – Nurro – Väisänen 1999: 15.) Elämänhallinnan tukeminen voidaan nähdä yksilön auttamisena. Elämänhallintaa tuetaan kohtaamalla arjen vaikeuksia oikeissa elämänolosuhteissa. Yksi keino parantaa elämänhallintaa on tehdä eräänlainen elämänsuunnitelma, jossa käydään läpi yksilön historiaa, nykyistä elämäntilannetta ja tulevaisuuden suuntaa. (Hämäläinen 2000: 23, 47.) Asumisharjoittelu on yhteydessä elämänhallintaan, sillä sen aikana nuorta autetaan hallitsemaan oman elämänsä olosuhteita ja edistämään arkielämää parempaan suuntaan.

Elämänhallintaa voidaan siis pitää tiettyyn elämäntapaan liittyvänä ajattelun ja toiminnan kokonaisuutena, jonka perimmäisenä tavoitteena on tietyn elämäntavan jatkuvuudesta huolehtiminen. Tavoitteen saavuttamisen edellytyksenä ovat yksilön psyykkinen ja fyysinen toimintakyky. Yksilön elämänhallintaa vahvistavat kaikki ne toiminnot, jotka vaikuttavat elämäntavan jatkuvuuteen myönteisesti. Esimerkiksi onnistumisen ja pystyvyyden kokemukset lisäävät yksilön luottamusta omiin kykyihinsä, jolloin yksilön elämänhallinta vahvistuu. (Savolainen 1993: 77–78.)

4.2.3 Sosiaalipedagogiikan ja syrjäytymisen näkökulma

Elämänhallinta liittyy oleellisesti sosiaalipedagogiikkaan, siten opinnäytetyössämme on myös sosiaalipedagoginen näkökulma. Sosiaalipedagoginen näkökulma on olennainen siellä, missä ihmisillä on vaikeuksia kiinnittyä, löytää paikkaansa ja saavuttaa elämänlaatua ylläpitävää elämänhallintaa. Sosiaalipedagogiikassa etsitään keinoja auttaa ihmisiä saavuttamaan tarvittavaa elämänhallintaa monista riskeistä ja monenlaisesta epävakaudesta huolimatta – tai juuri riskien ja epävakauden vuoksi. Sosiaalipedagoginen työ kohdistuu sinne, missä ihmisen yhteiskunnallinen subjektius, osallistuminen ja osallisuus, sosiaalinen identiteetti, elämänhallinta ja täysipainoinen itsensä toteuttaminen yhteiskunnan jäsenenä ovat puutteellisesti kehittyneitä tai uhattuina. (Hämäläinen 2006: 60, 73, 91.)

Yhteiskuntaan kiinnittyminen, osallisuus sekä osallistuminen edellyttävät riittävän yhteiskunnallisen identiteetin ja subjektiuden kehittymistä, sitä että yksilö luo henkilökohtaisen suhteen siihen yhteiskuntaan, jonka jäsen hän on, ja niihin instituutioihin, jotka ovat hänen yhteiskunnallisen osallisuutensa, integroitumisensa ja elämänhallintansa kannalta merkityksellisiä. Integraatio merkitsee kykyä toimia yhteiskunnassa ja sen instituutioissa: opiskelua, itsensä kehittämistä, edunvalvontaa, tyydyttäviä ihmissuhteita sekä osallisuutta elämänlaadun ja elämänhallinnan kannalta tärkeisiin toimintajärjestelmiin ja yhteisöihin. Tällaisen kiinnittymisen katsotaan kuuluvan normaaliin elämäntapaan (Hämäläinen 2006: 79–80.)

Elämänhallinta on käsite, jonka toisena ääripäänä voidaan pitää syrjäytymistä (Murto 1996: 15). Sosiaalipedagoginen työ ulottuu myös sinne, missä syrjäytyminen ja sosiaaliset ongelmat eivät ole vielä päässeet syntymään tai ovat vasta aluillaan. Sosiaalipedagogisia interventioita tarvitaan syrjäytymiskiirteen kaikissa vaiheissa, sillä mitä pidemmälle syrjäytyminen etenee, sitä vaikeampi kierrettä on katkaista. Ennaltaehkäisyyn panostaminen on perusteltua sekä taloudellisesti että moraalisesti. (Hämäläinen 2006: 74–75.)

Syrjäytyminen pitäisi nähdä prosessina, jossa elämänhallinnasta siirrytään syrjäytymistä kohti. Tarkasteltaessa syrjäytymistä prosessina on tärkeää havaita, miten syrjäytymisen eri muodot limittyvät ja syrjäytyminen kasaantuu. Syrjäytymisen etenemiseen vaikuttavat monenlaiset puutteet hyvinvoinnissa, jotka johtavat heikentyneeseen elämänhallintaan. Kaikki syrjäytyneet eivät kuitenkaan ole samassa määrin syrjäytyneitä, vaan kyse on erilaisten riskitekijöiden esiintymisestä yksilöiden ja ihmisryhmien elämässä ja näiden riskien hallinnasta. Syrjäytyminen on sitä syvempää mitä useammalla elämän alueella yksilö joutuu vetäytymään syrjään. Syrjäytymisen käsitteeseen liittyykin voimakkaasti osattomuus, taloudellisten ja henkisten voimavarojen sekä sosiaalisen ja kulttuurisen pääoman puute. (Aaltonen ym. 2003: 360–362.)

Lasten ja nuorten sijoitusten sekä lastensuojelun tarpeen taustalla on usein ongelmien kasautumista ja siitä johtuvaa syrjäytymistä (Raunio 2006: 101). Lasten ja nuorten kohdalla on osuvampaa puhua syrjäytymisriskistä kuin varsinaisesta syrjäytymisestä. Lasten ja nuorten syrjäytymisriski on yhteydessä perheeseen ja muuhun huolenpidolle ja hyvinvoinnille merkitykselliseen lähiympäristöön. (Raunio 2004: 234.) Nuorten syrjäytymisestä puhuttaessa tarkoitetaan yleensä syrjäytymisvaaraa. Nuoruutta pidetään

yleisesti syrjäytymisherkkinä ikäkautena sen aikana tapahtuvien muutosten vuoksi. Nuorten syrjäytyminen on monimutkainen prosessi, johon vaikuttavat erilaiset riskit ja niistä selviytyminen sekä lisäksi erilaisten hyvinvointipuutteiden kasaantuminen nuoren elämän eri vaiheissa. Ilmiön monimuotoisuuden takia tarkkoja tilastoja vuosittain syrjäytyvien tai syrjäytymisvaarassa olevien nuorten määrästä ei ole olemassa. On kuitenkin arvioitu, että noin 2–5 % jokaisesta ikäluokasta on syrjäytymisvaarassa. (Aaltonen ym. 2003: 360–362) Lisäksi on arvioitu, että vähintään 65 000 nuorta on vaarassa jäädä syrjään opinnoista ja työelämästä (Mäkelä 2010).

Sijaishuollon palvelujen piirissä ovat kasvamassa ne lapset ja nuoret, jotka ovat vaarassa syrjäytyä koulutus- ja työelämästä. Sijoituksen loputtua nuoret eivät enää välttämättä halua, että heidän elämänsä puututaan ja kontrolloidaan. Itsenäinen elämä laitoksen ulkopuolella on kuitenkin melkoinen haaste nuorelle. Lastenkodissa asuvalla nuorella on useimmiten perheeseen, omaan identiteettiin ja koulunkäyntiin liittyviä ongelmia ja hänen elämänsä vaikuttavat monet riskitekijät. Itsenäiseen elämään lähtevä nuori on helposti vaarassa syrjäytyä ja jäädä kovin yksin. (Timonen-Kallio 2010: 12.) Lastensuojeluperheessä eletty lapsuus, huostaanotto ja sijoitus ovat ihmisen elämänkuluksissa haavoittavia tekijöitä ja riski negatiivisiin seuraamuksiin on olemassa (Laurila 2008: 102). Epäonnistumisen kokemukset ja yhteisöjen ulkopuolelle joutumisen kertaantuminen voi johtaa sisäisen elämänhallinnan heikkenemiseen. (Timonen-Kallio 2010: 12.) Nuorten syrjäytymisriski on tärkeää tiedostaa lastensuojelutyön piirissä. Nuorta tulee tukea sosiaalisen verkoston rakentamisessa, itsetunnon vahvistamisessa sekä elämänhallinnan taitojen opettelussa. Tästä näkökulmasta asumisharjoittelukokonaisuus on tärkeässä roolissa myös syrjäytymisriskiä ehkäistäessä.

5 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

5.1 Tutkimusongelma

Opinnäytetyössämme haluamme löytää nuorten kokemusten perusteella asumisharjoittelukokonaisuuden toimivia sekä kehitettäviä puolia. Haluamme kartoittaa, miten nuoret kokivat eri osa-alueet sekä niiden läpikäymisen tarpeellisuuden. Tutkimusongelmaamme nousee kysymys: Millaisena asumisharjoittelun läpi käyneet nuoret ovat kokeneet asumisharjoittelun? Mitä kehitettävää asumisharjoittelussa olisi?

Olemme kiinnostuneita siitä, miten nuorten kokemusten avulla voidaan kehittää asumisharjoittelua. Haluamme löytää ja vahvistaa toimivia elementtejä sekä tuoda esiin kehitystä vaativia osa-alueita asumisharjoittelussa. Asumisharjoittelukokonaisuutta kehitettäessä on tärkeää saada nuorten ääni kuuluviin, jotta kokonaisuutta voidaan kehittää nuorten tarpeita vastaavaksi. Asumisharjoittelun tavoitteena on vahvistaa ja tukea itsenäisessä elämässä tarvittavia elämönhallinnan taitoja ja niiden opettelua. Tarkoituksenamme on selvittää, kuinka nuorten kokemuksissa näkyy elämönhallinnan taitojen tukeminen asumisharjoittelun aikana. Suurin osa nuorista oli asunut Toivolan oppilaskodissa jo useamman vuoden ajan ennen asumisharjoitteluun siirtymistä, jolloin heidän kanssaan oli mahdollisesti harjoiteltu elämönhallinnan taitoja osaston arjessa. Opinnäytetyössämme keskitymme tarkastelemaan asumisharjoittelukokonaisuutta ja sen tukea elämönhallinnassa, joten opinnäytetyössämme emme käsittele aiemmin saatua tukea.

5.2 Tutkimusmenetelmä

Opinnäytetyömme kuuluu tutkimusongelmansa myötä kvalitatiiviseen eli laadulliseen tutkimukseen. Kvalitatiivisissa tutkimuksissa pyritään kuvaamaan todellista elämää ja sen moninaisuutta. Tutkittavaa kohdetta pyritään kuvaamaan ja tutkimaan niin, että siitä saataisiin mahdollisimman kokonaisvaltainen kuva. Kvalitatiivisen tutkimuksen tarkoituksena on ymmärtää tutkimuskohdetta sekä ennemmin tuoda esiin tosiasioita kuin todentaa jo olemassa olevia väittämiä. Tutkimusmenetelmissä suositaan metodeja, jotka tuovat tutkittavien näkökulmat ja mielipiteet esiin. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa suositaan ihmistä tiedonkeruun välineenä, eikä siinä käytetä mittaussäilyneitä. Lähtö-

kohtana tutkimuksessa on aineiston monipuolinen ja yksityiskohtainen tarkastelu, ilman yleistäviä tulkintoja. (Hirsjärvi – Remes – Sajavaara 2004: 152, 155.)

Aineistonhankintamenetelmäksi opinnäytetyöhön valitsimme haastattelun, koska olemme kiinnostuneita nuorten mielipiteistä sekä kokemuksista Toivolan oppilaskodissa käymästään asumisharjoittelusta ja siitä, miten harjoittelu tuki nuorten itsenäistymistä. Haastattelu on keskustelua sekä vuorovaikutusta, joka tapahtuu haastattelijan aloitteesta ja hänen johdattamana. Haastattelun tarkoituksena on selvittää, mitä haastateltavalla on mielessään. Haastattelu on aineistonkeruumenetelmänä joustava, sillä siinä voidaan esittää vuorovaikutuksen aikana tarvittaessa lisäkysymyksiä. (Eskola – Suoranta 2005: 85–86; Hirsjärvi ym. 2004: 193)

Opinnäytetyössämme valitsimme haastattelumuodoksi teemahaastattelun. Teemahaastattelu on puolistrukturoitu menetelmä, jossa aihepiirit, eli teema-alueet ovat tiedossa ja kaikille haastateltaville samat, mutta tarkkoja kysymyksiä eikä järjestystä ole laadittu. Se mahdollistaa haastateltavalle laajemmat mahdollisuudet tulkintojen ja merkitysten esittämiseen kuin strukturoidussa haastattelussa. Haastattelijan tehtävänä on teemahaastattelussa varmistaa, että kaikki teema-alueet käsitellään haastattelun aikana, mutta niiden laajuus sekä järjestys voivat vaihdella haastateltavasta riippuen. (Hirsjärvi – Hurme 2000: 48, Eskola – Suoranta 2005: 88) Teemahaastattelussa haastattelijalla ei ole valmiita kysymyksiä, vaan ainoastaan aiheista jokaisesta teemasta, jonka perusteella haastattelua viedään eteenpäin vuorovaikutuksessa haastateltavaan. (Hirsjärvi ym. 2004: 197; Eskola – Suoranta 2005: 86.)

Haastattelun teema-alueiksi valitsimme asumisharjoittelukokonaisuudessa läpikäytävät elämänhallintaan liittyvät osa-alueet. Teemahaastattelurungon (LIITE 1) rakensimme niin, että haastattelu alkoi taustatietoihin liittyvistä kysymyksistä edeten asumiseen, rahankäyttöön, ruuanlaittoon ja yleiseen siisteyteen, vastuisiin ja velvollisuuksiin, virallisiin kontakteihin, yksinäisyyden kokemiseen, omahoitajan rooliin ja kehitysehdotuksiin. Yleisinä taustatietoina kysyimme Toivolan oppilaskodissa asuttua aikaa, asumisharjoittelujaksojen lukumäärää sekä niiden kestoa. Valitsimme taustakysymysten esittämisen aloitukseksi, koska ajattelimme, että kysymysten avulla on helppo virittäytyä haastattelun aiheeseen. Haastattelun lopettaminen kehitysehdotuksiin tuntui luontevalta. Teimme kunkin teema-alueen alle tukisanalistan, joka varmisti sen, että kaikki tarpeelliset asiat tulivat käytyä läpi haastatteluissa.

5.3 Haastattelujen toteutus

Kävimme keskustelemassa mahdollisesta opinnäytetyön aiheesta Toivolan oppilaskodin osasto Metsolan silloisen vastaavan hoitajan kanssa, jolloin häneltä tuli idea haastattelujen toteutuksesta. Toivolan oppilaskodissa oli jo aiemmin ollut puhetta siitä, että olisi tärkeää saada tietoa Toivolasta jo lähteneiden kokemuksista asumisharjoitteluun liittyen, jolloin työmme tuli tarpeeseen. Myöhemmin kävimme vielä keskustelemassa Toivolan oppilaskodin johtajan Kari Saksasen kanssa tulevasta opinnäytetyöstämme. Opinnäytetyön toteutuksessa otimme huomioon Saksasen mielipiteet sekä toiveet. Johtaja Saksanen toivoi meidän huomioivan haastatteluissa erityisesti nuorten mahdollisesti kokeman yksinäisyyden tunteen asumisharjoittelun aikana. Sisällytimme yksinäisyyden kokemisen teemahaastattelurunkoon.

Opinnäytetyötämme varten haimme tutkimuslupaa Sosiaalivirastolta. Tutkimuslupaa tarvitsimme siihen, että Toivolan oppilaskodin henkilökunta sai ottaa yhteyttä sieltä pois muuttaneisiin nuoriin. Tutkimusluvan saatuamme otimme yhteyttä kaikkiin Toivolan osastoihin. Kerroimme osaston henkilökunnalle puhelimitse, mitä tutkimuksemme koskee. Pyysimme heitä ottamaan nuoriin yhteyttä ja kysymään suostumusta haastatteluun sekä lupaa luovuttaa yhteystiedot meille tulevaa yhteydenottoa varten. Lähetimme heille nähtäväksi myös kuvauksen tutkimuksestamme, joka toimi samalla myös haastattelulupana, jonka täytimme kun haastattelimme nuoria (LIITE 2). Kun osastot olivat saaneet nuorilta luvan antaa yhteystiedot meille, otimme yhteyttä nuoriin. Yhteydenotossa kysyimme heidän suostumustaan haastatteluun ja sovimme sille ajan. Puhelun aikana kerroimme haastatteluun suostuville osallistumisen vapaaehtoisuudesta, haastatteluun suunnilleen kuluva ajasta sekä anonymiteetistä lopullisessa työssä. Kysyimme samalla nuorilta mahdollisuutta nauhoittaa haastattelut, jotta haastatteluaineiston läpikäyminen ja analysoiminen olisi helpompaa.

Saimme kuudelta osastolta yhteensä kuuden nuoren yhteystiedot. Lisäksi yksi nuori otti vastaan yhteystietomme, mutta ei ottanut meihin kuitenkaan yhteyttä. Haastattelu saatiin toteutettua viiden nuoren kanssa. Haastattelut toteutettiin heinä – syyskuun aikana vuonna 2010. Haastattelupaikkoina olivat rauhallisiksi kokemamme paikat kuten puistot tai kahvilat, jolloin haastattelupaikka itsessään oli neutraali molemmille osapuolille. Neutraalilla ympäristöllä pyrimme vaikuttamaan myös siihen, etteivät haastatelta-

vat kokisi haastattelutilannetta pelottavana tai uhkaavana. (Eskola – Suoranta 2005: 90, Hirsjärvi ym. 2004: 201–202)

Haastattelun teemoina olivat asuminen, rahankäyttö, ruoanlaitto ja yleinen siisteys, viralliset kontaktit, omahoitajan rooli sekä yksinäisyyden kokeminen. Aluksi teemahaastattelurunkoon sisältyi myös Umbrella-työkirjan käyttö, mutta kolmen ensimmäisen haastattelun aikana selvisi, ettei heidän kanssaan oltu käytetty lainkaan työkirjaa, joten päätimme jättää kyseisen teeman pois haastattelurungosta. Kehitysehdotuksia käsitelimme jokaisen aihealueen kohdalla.

Haastattelut kestivät noin puolesta tunnista tuntiin. Haastatteluihin osallistui jokaisella kerralla kaksi haastattelijaa ja haastateltava. Haastatteluissa korostuivat haastateltavien kohdalla eri teemat, omista kokemuksista ja kiinnostuksesta riippuen. Haastatteluiden aikana saatettiin palata jo aiemmin käsiteltyyn teemaan täydentämään tai lisäämään jotain mieleen tullutta kokemusta tai asiaa. Haastattelut sujuivat ilman ongelmia, vaikka kokemattomuutemme vaikuttikin ensimmäisissä haastatteluissa. Kokemuksen myötä myöhemmät haastattelut sujuivat luontevammin ja varmemmin.

5.4 Aineiston analyysi

Yleensä kvalitatiivisen tutkimuksen aineiston kerääminen ja analysoiminen tapahtuvat ainakin osittain yhtä aikaa. Analyysivaiheessa kerätty aineisto hajotetaan pienemmiksi osiksi, joista muodostetaan myöhemmin johtopäätökset. Analyysillä pyritäänkin tuomaan saatuun aineistoon selkeyttä ja siten saamaan selville uutta tietoa tutkittavasta asiasta. Analyysin tarkoituksena on tiivistää saatua aineistoa kuitenkin kadottamatta sen sisältämää informaatiota. (Metsämuuronen 2006: 122, Eskola – Suoranta 2005: 137.)

Valitsimme aineiston analyysimenetelmäksi teemoittelun. Siinä aineistosta tuodaan esiin tutkimusongelmaa valaisevia teemoja. Näin voidaan vertailla valittujen teemojen näkymistä aineistossa. Teemoittelu sopii analysointitapana tutkimuksemme kaltaisen käytännön ongelman ratkaisemiseen, kun etsimme keinoja kehittää asumisharjoittelua. Teemoittelun avulla voimme poimia haastatteluista saatuja, tutkimusongelman kannalta olennaisia tietoja. (Eskola – Suoranta 2005: 174–178.)

Haastattelurungon teemat, jotka olivat asumisharjoitteluasunto ja asuminen, rahan käyttö, ruoanlaitto ja yleinen siisteys, vastuu ja velvollisuudet, muuttoon liittyvät viralliset kontaktit, omahoitajan roolit sekä yksinäisyyden kokeminen, toimivat aineiston analyysin pääteemoina. Kaikkiin käsittelemiimme teemoihin sisältyvät myös haastatteluissa ilmi tulleet kehitysideat. Kehittämissideat kokosimme omaksi osioksi tuloksiin, jolloin on helpompi saada käsitys siitä, mihin nuoret kaipasivat uudistusta tai muutosta.

Kaikki haastateltavamme suostuivat haastatteluiden nauhoitukseen, jolloin äänitimme keskustelut nauhurille. Haastattelujen jälkeen litteroimme saamamme aineiston ennen sen analysointia. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa litterointia eli puhtaaksi kirjoittamista käytetään haastatteluun osallistuneen puheen organisoinnissa (Metsämuuronen 2006: 88). Haastatteluiden purku sanatarkasti oli työläs ja aikaa vievä vaihe, mutta se teki haastattelutilanteeseen ja -hetkeen palaamisen mahdolliseksi. Kolmen ensimmäisen haastattelun jälkeen teimme välianalyysin, jossa tarkastelimme saamiamme tuloksia ja pohdimme, olemmeko saaneet vastauksia tutkimusongelmaamme. Tarkensimme haastattelurunkoa ja mietimme avoimia kysymyksiä, joilla saisimme haastateltavilta enemmän kokemuksia. Jätimme välianalyysin yhteydessä pois Umbrella-työkirjan käsittelyn, koska kukaan nuorista ei ollut kuullut työkirjasta. Välianalyysin tekeminen auttoi meitä syventämään teemojen käsittelyä myöhemmissä haastatteluissa.

Luimme keräämäämme aineistoa useaan kertaan ennen sen jaottelua teemojen alle. Teemat erottelimme värikoodein, jotta samankaltaisten asioiden ja aihealueiden yhdistäminen olisi helpompaa. Koodasimme haastateltavat tuloksia varten koodein Tyttö 1, Poika 1, Tyttö 2 jne. Näin pystyimme turvaamaan haastateltavien anonymiteetin. Emme mainitse työssämme, miltä osastoilta haastateltavat ovat lähteneet tai muita heidän yksityiselämäänsä liittyviä asioita, joista heidät voitaisiin mahdollisesti tunnistaa. Anonymiteetin säilyttämistä helpotti se, että haastateltavat olivat muuttaneet Toivolasta vuosina 2006–2009, jolloin poismuuttaneiden joukko on suhteellisen suuri ja yksittäisten henkilöiden tunnistaminen on vaikeaa. Kysyimme taustatietoina kaikilta haastateltavilta, kuinka pitkään he asuivat Toivolassa, kuinka pitkiä heidän asumisharjoittelujaksonsa olivat sekä monessako osassa he suorittivat asumisharjoittelun. Uskomme, että näillä asioilla voi olla vaikutusta haastateltavien kokemuksiin asumisharjoittelusta. Tätä vaikutusta tarkastelemme kattavammin pohdinta-osuudessa.

6 TULOKSET

Haastattelujen yhteydessä kysymämme taustatiedot poikkesivat haastateltavien kesken paljon toisistaan. Haastateltavien sijoitusaika Toivolassa vaihteli 2–10 vuoden välillä. Keskimäärin haastateltavat asuivat Toivolan oppilaskodissa noin 5,7 vuotta. Asumisharjoittelujaksoja haastateltavilla nuorilla oli keskimäärin kaksi, joiden pituudet vaihtelivat kahdesta viikosta vajaaseen kahteen vuoteen. Näillä tiedoilla uskomme olevan merkitystä nuorten kokemuksiin ja vastauksiin haastatteluissa. Niiden merkitystä pohdimme johtopäätöksiensä yhteydessä.

Haastateltavat kokivat asumisharjoittelun tarpeelliseksi osaksi itsenäistymistä. Haastateltavat toivat esiin monia hyviä kehitysehdotuksia, joiden avulla asumisharjoittelu tukisi paremmin itsenäistymistä ja valmistautumista poismuuttoon. Haastateltavat pystyivät tarkastelemaan asumisharjoittelun hyödyllisyyttä objektiivisesti, sillä heistä kaikki asuvat omillaan.

6.1 Asuminen

Teemahaastatteluissa ensimmäinen osa-alue käsitteli asumista yleisesti sekä asumisharjoitteluasuntoa. Haastatteluissa ilmeni, että osa haastateltavista koki negatiiviseksi sen, että asumisharjoitteluasunto oli Toivolan oppilaskodin rakennuksen yhteydessä. Haastateltavista kaksi oli sitä mieltä, että asunnon sijainti vähensi itsenäisyyden kokemista. Yhden haastateltavan mielestä oli puolestaan hyvä, että asumisharjoitteluasunto oli Toivolan yhteydessä, sillä apua tarvittaessa sitä oli lähellä.

”Jos se ois ollu ees jonkun alamäen päässä tai jotain. Vähän niin ku erossa niin ehkä siel ois ollu semmonen enemmän yksinäinen olo. Tai semmonen, et on niin ku oma olo, et pakko vaan pärjää. Sillee tuntuis ehkä enemmän siltä. Ei ajattelis, et noi on nyt tuolla yläkerrassa. Ei tarvinnu oikeestaan ees laittaa takkii päälle, ku pääs portaita ylös vaan. Se oli vähä hassuu, et muka nyt ollaan yksin.” Tyttö 3.

Haastateltavista osa oli sitä mieltä, että asunto oli ankea, pieni ja epäsiisti. Epäsiisteys ilmeni muun muassa tunkkaisuutena ja aiemman asukkaan jättäminä likaisina astioina. Yhden haastateltavan mielestä asunnon sijaitseminen alimmassa kerroksessa oli huono asia, koska muut lapset tulivat häiritsemään ikkunoiden taakse. Yksi haastateltavista koki asunnon sijainnin epämiellyttäväksi sen ollessa alakerroksessa.

"...Se oli ihan muuten kiva, mut sillee et ku se oli siel vanhemmassa rakennuksessa, niin niit vanhoi asuntoja ni se oli sinäänsä vähä sellane ankee. Ja ne meni vähän niin ku alaspäin ne portaat, et se oli vähän niin ku kellarissa. Nii se oli ainoastaan pelottava vaan sen takii...Se oli niin kellarimainen mun mielest, et jos ois ollu, vaik et siit ei tarviis mennä niit portait alas niin se olis voinu olla kivempi kokemus, ku se, et pitää mennä alas ja sul ei oo naapureita siin periaattees. Se ois voinu olla kivempi. Et ei sillee muuten mul ei oo mitään, paitsi se paikka, se oli vaan inhottava." Tyttö 1.

Viihtyvyyteen asumisharjoitteluasunnossa ja suhtautumiseen koko asumisharjoittelua kohtaan vaikutti asumisharjoittelussa vietetyn ajanjakson pituus. Haastatteluissa ilmeni, että pisimpään asunnossa asuneet kokivat asunnon kodinomaisemmaksi kuin siellä lyhemmän ajan viettäneet. Suurin osa lyhyen jakson harjoitteluasunnossa asuneista ei kokenut kannattavaksi panostaa viihtyvyyteen asunnossa. Tästä syystä omien tavaroiden siirtäminen asuntoon koettiin turhauttavaksi. Lyhyellä ajalla, kodinomaisuuden puutteella sekä siitä johtuen harjoittelujakson turhaksi kokemisella oli vaikutusta asumisharjoittelulle asetettujen Toivolan yleisten tavoitteiden toteutumiselle. Osa haastateltavista toi esille, että asuntoon mentiin vain nukkumaan, jos sitäkään. Aikaa vietettiin mieluummin muualla, jolloin asumisharjoittelun itsenäistymiseen tähtäävä päämäärä ei tuntunut toteutuvan.

"...Onhan se ihan erilaista olla siel asumisharjottelussa, ku sitte ihan kotona, koska koti on aina koti ja se oli vaan sellai harjottelu. Sillee, et ei siel ollu omaa sänkyä eikä mitää periaattees. Omat lakanat, omat vaatteet ja oma telkkari. Siin oli kaikki omat. Se oli vähä sen takii sillee ankeeta, et ku kävit osastolt hakee jotai, no mä tulin hakee vaik dvd:n, jos sul ei ollu kaikkii mukana siel ni sit siit tuli vähän sanomist, et miks sä käyt tääl joka päivä, sun pitäis olla siel asumisharjottelussa." Tyttö 1.

"Mul oli viel se, ku mä seurustelin siin vaiheessa jo, et tota niin mä en melkee ikinä ollu Toivolassa. Niin ei mua oikeestaan haitannu se, että missä mä oon...Se oli kyl enemmänki sellane tavaransäilytyspaikka. Oli itellä sellane vaihe, et oli kauheesti meno ja pakko oli päästä." Tyttö 3.

Osa haastateltavista mainitsi, etteivät viettäneet asumisharjoitteluasunnossa aikaa, vaikka se on yksi asumisharjoittelun päätavoitteista. Haastateltavat kokivat asumisharjoittelun irtiottona osaston arjesta ja hälinästä. Harjoitteluasunnossa haastateltavat kokivat saavansa omaa rauhaa ja tilaa. Oman tilan saaminen on tärkeää ja osa irtautumista aikuisten huolenpidosta kaikille itsenäistyville nuorille.

"Ei siinä, kyllähän siellä niinku jos halus hermolomaa ihmisistä tai niinku halus olla vaan yksin, ni kyllähän siellä nyt hillu." Tyttö 2.

”Mä itseasias koin enemmänkin rauhaa, koska siis tota semmonen kamanvetoprosessi ja ryyppääminen mitä siin osastol tapahtu, mä en oikeen halunnu olla itse siihen ottamassa osaa enkä arpaa, eli oli helpostus päästä ihan omiin oloihin ja tehdä koulunkäynti ihan normaalisti ja eikä kuunnella jotain joka huutaa siel rappukäytävässä.” Poika 1.

Asuminen harjoitteluasunnossa koettiin yleisesti tärkeänä osana itsenäistymistä. Vaikka osa haastateltavista koki asumisharjoitteluasunnon ankeaksi, oman tilan saaminen oli nuorille merkityksellistä. Lisäksi yksi nuori koki asumisharjoittelun keinona välttää huonoille poluille ajautumisen.

6.2 Rahankäyttö

Rahankäyttöön liittyvissä keskusteluissa kaikki haastateltavat mainitsivat ostolappujen käytön, sillä rahankäyttöä harjoiteltiin Toivolassa niiden avulla. Osa haastateltavista koki ostolappujen olleen hyödyllisiä ja helppoja käyttää. Haastatteluista nousi huonona puolena esiin se, että ostolaput käyvät vain yhteen kauppaan sitouttaen ostoksien teon vain kyseisen lähikaupan valikoimaan. Kauppa sai osakseen kritiikkiä valikoiman heikoudesta. Haastateltavat toivat esiin toiveen siitä, että ostokset voitaisiin tehdä muualla kuin yhdessä lähikaupassa.

”...Sit ehkä silleen että ei oo vaan se yks lähikauppa siin ainoastaan se kauppa, missä sä voit käydä vaan, et se ois periaattees, et sä saat ite valita, et mihin sä meet ja missä sä teet sun ostokset ja tälleen näin.” Tyttö 1.

”Se oli ihan helppoo. Meni sinne niin, osti sen mitä halus ja sano nimen ja se meni tilille. Ja sit sielt tuli aina kuitti mis luki et kuin paljon sulla on jäljellä, niin mun mielest se oli ihan helppoo. Oikeestaan mäki kävin aika pitkälti siinä vaiheessa töissä niin se oli vähän niinku ilmasta rahaa siinä sivussa.” Poika 1.

”Kyl se oli aika nopee juttu, ei se ollu mikää et piti odottaa kauheen kauan siin kassalla ja tällee. Ainoos vaan, et jos mulle annettais se nytte niin ehkä mä käyttäisin vähä järkevämmin sitä, mut sillon vaan ei niin ku ajatellu sitä. Kun ajatteli vaan, et jos mulla loppuu tääl rahat kesken nii en mä nälkään kuole. Ei ne mua tänne jätä.” Tyttö 3.

Toivolan oppilaskodin asumisharjoittelun säännöissä kielletään alkoholi- ja tupakkatuotteiden ostaminen ostolapulla. Suurin osa haastateltavista toi esiin, että makeisiin kului kuitenkin paljon rahaa ja eräs haastateltavista ehdotti, että ostolapun käyttöön voisi kuulua myös karkkikielto rajoittamaan makeisten ostoa. Samalla he mainitsivat saaneensa palautetta ostoksistaan henkilökunnalta, jos ostokset painottuivat valmisruokiin

ja makeisiin. Henkilökunnan huomautuksista huolimatta järkevään rahankäyttöön liittyviä asioita ei käyty heidän kanssaan läpi.

”Niin periaattees, et sä et voi käyttää sitä mihin vaan tai minne vaan, koska siel on keittiöllä ne, ne keittiötädit kattoo, et mitä sä ostat ja sit tulee palautetta, jos oot ostanu pelkkää pakastepizzoi ja karkkii niin sielt tulee kyl hyvin palautetta sitten ni.” Tyttö 1.

”Sanottiin, ettei hirveesti saa ostaa sitä makeeta, mut sitä tuli ostettuu kauheesti eikä tullu tehtyy ruokaakaan...Mut ois voinnu kyl tehdä niin, että ku siin ostolapus oli se alkoholikielto ja tupakkakielto niin ne ois voinnu laittaa sen karkkikiellonkin siihen.” Tyttö 3.

Osa haastateltavista toi esiin sen, etteivät ostolaput tuntuneet konkreettiselta rahalta. Rahanarvon ja määrän hahmottaminen tuntui hankalalta. Molemmat haastattelemamme pojat mainitsivat myös haastattelussa, ettei heidän kanssaan käyty läpi itsenäiseen asumiseen liittyviä kuluja, kuten laskujen maksamista eikä nettipankin ja maksuautomaatin käyttöä. Laskujen maksaminen tuli heille yllätyksenä Toivolasta pois muuttaessa.

”Mut yks asia, mikä siin eroo oikeeseen omaan asumiseen on se, että siel ei tullu laskuja. Oikees asumises tulee laskuja ja sen mä voin sanoo, et se oli paljon järkyttävämpää, et rupes tajuumaan silleen, et hei mä joudun maksaa sadan euron sähkölaskun tai että tuli vuokra tai näin edespäin...Kyl mä tiesin, et sit se on vaan järkyttävä tilanne se ensimmäinen kerta, ku sä tajuut, et nyt sä joudut alkaa maksaa. No sitä oli kuitenkin melkeen, melkeen pari vuotta tuli asuttuu, niin kyl se oli silloin kova pala, kun sen jälkeen, sen kaiken niin ku ruusuilla tanssimisen jälkeen, joutukin alkaa maksaa laskuja, niin se ei ollu kauheen helppo siin vaihees.” Poika 1.

”No yks asia jäi vaan harmittamaan, et ne ei voinu opettaa et miten laskut maksetaan. En tienny yhtään, et miten toi nettipankki-juttu ja mul ei puhelinlaskua oo juuri ollenkaan, ku mä käytän prepaidia ja tälle...No pitäs opettaa noille nuorille, et miten laskut maksetaan. Ne on ainaki tärkeitä.” Poika 2.

Haastateltavat kokivat yleisesti rahankäytön opetteluun helppona ostolappua käyttäessään. Kukaan kolmesta haastattelemastamme työstä ei maininnut laskujen maksun opetteluun keskusteltaessa rahankäytöstä, kun taas molemmat pojat olisivat kokeneet sen tarpeelliseksi.

6.3 Ruoanlaitto ja yleinen siisteys

Suurimmassa osassa haastatteluista ilmeni, että ruoanlaitto oli nuorille helppoa ja ruoanlaittotaitoja oli harjoiteltu itsenäisesti ennen asumisharjoittelua. Ruoanlaittoa oli ollut mahdollista harjoitella osastoilla viikonloppuisin tai taidot oli opittu jo koulussa tai kotona ennen sijoitusta Toivolaan. Osa haastateltavista koki, että sai apua mikäli sitä tarvitsi ja osa puolestaan koki, että olisi tarvinnut enemmän opastusta useampien ruokien valmistamiseen sekä neuvoja siihen, mitä erilaisista aineksista on mahdollista valmistaa.

”Niin et näyttää vähä, et mitä ruokii näist aineksist voi tehdä, että kun siel oli aina sillee, että me saatiin ruuat suoraan eteen valmiina. Ei me tehty ikinä ruokaa nii mistä me voidaan tietää. Mä osasin varmaan vaa tehdä sitä jauheliha-spagettikastiketta. Senkin opetti mulle se mun omahoitaja just ennen ku mä menin sinne asumisharjoitteluun. En mä sitäkää halunnu kuukauden syödä.” Tyttö 3.

”Mä oon kokannu mulle ja mun veljelle 10-vuotiaasta asti, ni ei tarvinnu. Ei tarvinnu käydä mitään tommosia asioit läpi...Se oli hauskaa joskus yläasteella ensimmäisii kokesän tunteja, ku joku ei oikeesti tienny miten keitetään perunoita. Ni siinä vähän naureskeltiin. Ne on opiskeltu kaikki, kantapäähän kautta.” Poika 1.

Yksi haastateltavista koki, että ruoanlaiton opettelua olisi helpottanut se, että ensimmäisillä kerroilla hoitaja olisi ollut mukana kaupassa katsomassa, mitä sieltä kannattaa ostaa. Ruoanlaiton opettelua olisi voinut edistää se, että sitä varten olisi tehty konkreettisia tavoitteita, kuten kirjattu ylös jokaiselle viikolle tietyt ruoat, jotka nuoren olisi oppiakseen valmistettava.

”Niin ja sit ku menee sinne kauppaan niin ekaks kattoo valmisruokia, koska ei tiedä, mitä mä voisin tehdä. Nii sit ajattelee et ostanks mä spagettia ja tätä, tätä, tätä vai ostanks mä yksinkertaisesti ton valmispizzan tosta? Totta kai sit mielummin ottaa sen valmispizzan, minkä tunkee sinne mikroon vaan. Et siks se ois ollu ihan hyvä, et ne ois tullu sinne mukaan... Tai sitte joku lista ennen ku sinne muuttais. Kirjottais vaik jonku listan, et mitä ruokii siel pitäis tehdä harjoittelun aikana.” Tyttö 3.

Suuri osa haastateltavista koki turhauttavana ruoanlaitossa sen, että ruoka piti valmistaa vain itselle. Pieniä määriä oli hankalampi tehdä, joten haastateltavat päätyivät helpommin valmisruokaratkaisuihin. Haastatteluista ilmeni myös, että asunnon puitteet ruoanvalmistamiseen olisivat voineet olla paremmat, mikä olisi lisännyt motivaatiota ruoanvalmistamiseen. Haastatteluista ilmeni, että silloin kun ruokaa olisi pitänyt tehdä, sitä ei yksinkertaisesti jaksettu valmistaa.

"Sillee et ei se nyt ehkä vaikeeta se ruuanlaitto, mut se et joudut itelle tekee ruuan ni se tuntu ekaks vähän hassulta ja sit just ku siel oli niin ku..Se oli inhottavaa ku ne oli yleises käytössä kaikki ne välineet ja muutki käytti niit just asumisharjoitteluis ja tällee. Se oli vähän sellai, mikä ei ollut kiva kun ei ollu omia." Tyttö 1.

"Toisekseen hellat siellä oli ainaki mun aikana aivan saakelin alkeelliset eli siel toimi tasan yks tai kaks levyä koko hellasta. Uuni toimi just sil periaatteel, no jos sä laitat normaalisti 225 asteeseen makaroonilaatikon, ni sä oletat et se on puolessa tunnissa valmis. No 1,5 h meni ja se oli vi elki raakaa." Tyttö 2.

"Mut sillon ku ois pitäny tehdä ruokaa, niin ei sitä jaksanu oikeesti tehdä... Koulun jälkee oli viel nii väsyny, et oikeesti on tottunu siihen, et koulun jälkeen on suoraan päivällinen ja sit saa mennä päikkäreille tai jotain. Mut ei jaksanu alkaa mitää ruokaa tekee tai lähtee kauppa." Tyttö 3.

Toisena osa-alueena oli asunnon yleisen siisteyden ylläpitäminen. Yleisesti ottaen haastateltavat kokivat, että asunto oli helppo pitää siistissä kunnossa, koska se oli pieni ja omia tavaroita oli asunnossa vain vähän. Osa haastateltavista kertoi olevansa tarkkoja siisteydestä tai toisaalta laiskoja siivoamaan, jolloin sotkemista pyrittiin välttämään. Haastatteluista ilmeni, että joskus tiskit ja pyykki saattoivat jäädä asuntoon pidemmäksi aikaa lojumaan, varsinkin silloin jos asunnossa vietetty aika oli vähäistä. Siivousta ja yleisen siisteyden ylläpitämistä ei kuitenkaan koettu haasteellisena. Haastatteluissa ei myöskään ilmennyt, että kukaan haastateltavista olisi kokenut tarvinneensa enempää apua tai opastusta siivoamisessa.

"Mut sit siel asumisharjoittelust just ni siel oli just sillee, ku ei siel ollu kaikki omii tavaroita vaan joitain vaatteita ja joitain tälläsii tärkeimpii tavaroita niin ei ehkä tullu niin sotkettuu, ku ei siel ollu oikee mitää, mitä ois voinu sotkee." Tyttö 1.

"Niin, ni tota ei se mitenkään niinku sillee ihmeellist ollu ku mä en ikin oo ollu kovin ahkera siivoaja, joten mä en myöskään kovin paljoo sotke... Niin ni tota, ei se niinku, ei se oo niin suuri vaiva oikeesti vetää 5min imurilla ku se on niin pieni se kämppä ja sit huitasta jollain mopilla." Tyttö 2.

Osa haastateltavista koki, että siisteyttä asunnossa oli tarkkailtu hoitajien toimesta. Osa koki tarkastusten jääneen puutteellisiksi, etenkin edellisten asukkaiden jälkeen. Asumisharjoitteluasuntoon muuttaessa edellisen nuoren likaiseksi jättämät astiat oli inhottava tiskata.

6.4 Vastuu ja velvollisuudet

Vastuu- ja velvollisuusasioita käsiteltäessä haastateltavat kertoivat asumisharjoitteluun liittyvistä säännöistä ja siitä, miten niitä käytiin läpi ennen harjoittelun aloittamista. Vastuun antamiseen liittyvissä aiheissa nousi esiin, että haastateltavat kokivat saaneensa tarpeeksi vastuuta asumisharjoittelujaksojen aikana. Suurin osa haastateltavista mainitsi, että itsenäinen itsestä huolehtiminen ja vastuun ottaminen oli tuttua jo lapsuudesta asti. Vastuuta piti kantaa niin siivouksesta, asumisharjoittelun sääntöjen noudattamisesta kuin omasta koulun käynnistä. Kotiintuloajan vapaus mainittiin miltei jokaisessa haastattelussa. Nuoret kokivat hyvänä sen, ettei harjoittelujaksojen aikana omia menemisiä valvottu yhtä tarkasti kuin osastolla ollessa. Puhuttaessa siitä, annettiinko asumisharjoittelussa tarpeeksi vastuuta, eräs haastateltavista vastasi näin:

”No joo, oikeestaan joo. Varsinki siinä, kun ei voinu enää herätyskellon jälkee jäädä makaamaan siihen, vaan piti herätä. Nehän tuli siel osastolla monta kertaa viel koputtaa oveen, että nyt nouse. Sit piti vaan nousta ja ite hoidettiin kouluhommat. Sit toi kotiintulokin oli semmonen, että se oli niin ku outoo, et kukaan ei ollu soittamassa sulle, et missäs sä meet, et alappa tulla.” Tyttö 3.

Omatoimisuus, vastuunotto ja itsenäisyys tulivat haastatteluissa selkeästi esille. Suurin osa haastateltavista mainitsi, että he kantoivat jo lapsena vastuuta itsestään ja tekemisistään, joten vastuun ottaminen tuntui heistä täysin normaalilta asialta.

”Kuten mä sanoin niin mä oon ollu itsenäinen ja osaava persoona. Niin, ni tota ei se niinku tuntunu mitenkään ihmeelliseltä tai, et se oli ihan normii... Mä olin täysin vapaa mäkätöksistä ja mä aina hoidin omat asiani. Jos se on vastuuta, niin kyllä.” Tyttö 2.

”Velvollisuushan on tietenki niin ku pitää paikka hyvässä kunnossa... Vastuunahan kokonaisuudessaan on se, et sun pitää ite tajuta asioita. Ettet sä voi tehdä miten lystää. Vaik mä kyl tosin menin aika pitkältiki sillee et aamul kouluun ja tulin vasta joskus ilta-myöhään takasi. Mut tota mä aina hoidin kuitenkin hommat aina niin hyvin, et ei siinä ollu kenelläkään oikeestaan mitään sanomista.” Poika 1.

”Kämpän siisteys ja hyvinvointi, ei ollu muuta (vastuuta). Mulla ei ollu mitään sisääntuloaikaa tai mitään sellasta. Tulin ku tulin ja menin ku menin.” Poika 2.

Haastateltavat pitivät tärkeänä asumisharjoittelun tuomaa vapautta, jonka myötä heidän oli otettava enemmän vastuuta itsestään. Haastattelussa vain yksi mainitsi tehneensä yhdessä omahoitajan kanssa erilaisia sopimuksia ja tavoitteita. Kyseisestä haastateltavasta erilaisten sopimusten tekeminen oli hyödyllistä, sillä yhteisesti sovitusta

asioista oli hänestä helpompi pitää kiinni. Muut haastateltavat mainitsivat läpikäyneensä hoitajan kanssa vain asumisharjoittelun säännöt.

”Emmä tiää, kyl oli jotain... Mä en muista mitä, mut jotain sopimuksii aina jotai tyyliin siivoussopimuksia tai jotain muita piti tehdä niin ku tai säästösopimuksii...Tehtiin omahoitajan kanssa sellasii säästösopimuksii ja muuta. Mikä oli ihan kiva, koska sit se oli sit niin ku säästöä sitä varten sit ku muutti.” Tyttö 1.

6.5 Viralliset kontaktit

Enemmistö haastateltavista koki saaneensa tarpeeksi opastusta ja neuvoa muuttoon liittyvien virallisten kontaktien kanssa. Yksi haastateltavista nuorista olisi toivonut enemmän neuvoa virastoihin ja niiltä saataviin tukimuotoihin liittyen. Enemmistölle virastot olivat jo tuttuja ja suurin osa haastateltavista oli tottunut asioimaan esimerkiksi Kelassa. Haastateltavat olivat olleet oma-aloitteisia ja selvittäneet itse virastot ja tahot, joissa he muuton jälkeen asioivat. Tarvittaessa haastateltavat kysyivät neuvoa omahoitajalta, joka auttoi asian selvittämisessä.

”Joo toi mun omahoitaja autto mua niis asioissa...Mä ite tiesin aika paljon, että Kelalta saa asumistukeen neuvoa ja muuta. Mä olin niin ku rohkee ja kävin ite suoraan siellä asioilla. Jos mä en tienny jotain, niin mä kysyin. Jos mä tiesin, et Kela tietää, niin mä menin mielummin Kelaan kysyy suoraan. Mä en pelänny niin ku sitä.” Tyttö 3.

” Siis joo ja sen verran käytiin niit asioit, mitä niit tarvi. Mä otin aika paljon ite selville asioita ennen kun mä lähin yhtään mihinkään. Niinku sillee et ei tarvinnu turhaan vaivata ihan hirveesti, kyl mä tiedän sen et vaikkei mun kohalla välttämättä tarvinnu apuu niin paljon, niin jonkun muun kohalla sitä tarvi ja sitä kyl sai. Kyl niinku, kyl ne hoiti sen asiansa siinä ihan loistavasti.” Poika 1.

6.6 Yksinäisyyden kokeminen

Osaston tiiviistä yhteisöstä muuttaminen yksin asumisharjoitteluasuntoon tuntui aluksi oudolta suurimmasta osasta haastateltavista. Yhtä lukuun ottamatta kaikki haastateltavat kertoivat kokeneensa jonkin asteista yksinäisyyttä asumisharjoittelujaksojen aikana. Haastateltavat mainitsivat usein hiljaisuuden kokemisen ja tylsyyden tunteen harjoittelun aikana. Vaikka haastateltavat kokivat asumisharjoittelun eräänlaisena irtiottona osaston hälinästä ja metelistä, he kokivat hiljaisuuden myös outona ja epämiellyttävänä asiana. Yksinolo tuntui osasta myös turvattomalta, ja osa koki nukkumisen harjoitteluasunnossa alussa vaikeaksi, koska paikka tuntui vieraalta ja hoitajia ei ollutkaan enää

lähellä. Yksinäisyyden tunnetta haastateltavat kertoivat torjuneensa muusikin kuuntelemisen ja television katselemisen avulla.

”Kyl mul siin yhes vaihees ku mä olin siel skrupusemmassa yksiössä, ni tuli hirveen semmonen mä oon ihan yksin maailmassa yhy...Et niinku tuli semmonen hirveen hylätty ja yksinäinen ja kylmä olo... Mä en osannu nukkuu paljookaan parina ensimmäisenä yönä... Et tota se tais olla mun ensimmäinen kerta asumisharjoittelussa.” Tyttö 2.

”Joo koin (yksinäisyyttä), siis sillä ekalla kerralla kun mä olin. Se oli ihan kauheeta. Mä en tykänny olla, vaikka mulla oli paljon frendejä ja tolee... Se kaks viikkoo oli ihan kauheeta. Mä olin vaan siel viikon ja sanoin hoitajille, et mä en enää haluu olla tääl. Joo se vaan tuntu hankalalta. Nukkuminen oli vaikeeta, ku mul oli aina joku hoitaja tai joku..” Poika 2.

”Ehkä se oli niin ku sellanen tottuminen, ku oli tottunu. Kotonakaan ei oo niin paljon ihmisiä. Sit ku oli tottunu, et on niin paljon ihmisiä, et on koko ajan joku kenen kaa puhuu ja tälle. Sit ei yhtäkkii ollukkaan niin oli se vähän outoo... Mä roudasin koko mun huoneen sinne, ku mä ajattelin et pitää olla jotai tekemistä.” Tyttö 3.

Haastateltavat toivat esiin, ettei yksinäisyyden kokemiseen olisi voinut mitenkään valmistautua etukäteen. Kaikki olivat sitä mieltä, että se kokemus täytyi itse kokea. Haastateltavat kokivat kuitenkin saaneensa tarvittaessa tukea ja seuraa osastolta, jos yksinäisyyden tunne yllätti.

”Se täytyy ite kokee. Kylhän ne kertoo, et siel saattaa sit tulla yksinäistä ja tulee ikävä kaikkia, ku ihan yksin kämpässä on...Mut siis mä aattelin, et ei mul siel kerkee tulla yksinäistä... Mut se on raaka tosiasia, et ku oot eläny hirveen hälinän keskellä tyyliin sanotaan puol vuotta vähän päälle, saati sitte vuoden, ni sit ku sut heitetään semmoseen pieneen onnettomaan boksiin...Siel tulee yksinäistä ja siihen ei pysty henkisesti valmistautuu mitenkään. Se vaan niinku iskee, et sama asia jos joku tulis heilauttaa pesäpallomailalla takaraivoon. Se tulee samalla lailla.” Tyttö 2.

”Se oli vähän hankalaa, kun ei ollu hirveesti tekemistä, et ku mä olin aina vaa koulun jälkee osastolla kattomassa telkkarii tai juomas kahvii, mut ei yksin jaksa keittää ees kahvia. Niin se oli vähän yksinäistä. Ja mä menin käymään siellä mukamas hakee jotain huoneesta ja sit mä jäin istuu sinne.” Tyttö 3.

Asumisharjoittelujen aikana haastateltavien luona kävi kavereita niin osastolta kuin muualta. Yksi haastateltavista kertoi, että heidän osastollaan oli aina tapana viettää yhdessä aikaa harjoitteluasunnossa, jos joku osaston nuorista oli siellä asumisharjoittelussa. Monista oli vapauttavaa, ettei kavereiden vierailuja valvottu samalla tavalla kuin osastolla ollessa. Eräs haastateltava kuitenkin mainitsi, että yksinäisyyden tunnetta lisäsi se, ettei hänen luona käynyt kavereita ollenkaan harjoitteluiden aikana.

*”Jotenki sillon oli just jotenki kaikki kaverit häippässy johonki. Ehkä sillee niin ku kave-
reiden takii oli sit enemmän yksinäistä, ku oli vaa sit siel sisällä eikä oikee mitää muuta
tekemistä... Mun mielest ku just muutamal kaveril on just sillee, et niil on niinku kam-
mo laitoksii kohtaan niin ne ei senkään takii tullu käymään muutenkaan sitte Toivolas-
sa. Et sit se oli vähä, et mä menin käymään, mut mun luo ei tultu käymään.” Tyttö 1.*

Haastateltavat puhuivat myös Toivolasta pois muutosta ja siitä, miltä yksinäisyys silloin tuntui. Yksi haastateltavista kertoi tajunneensa pois muutettuaan, ettei omassa asun-
nossa ollutkaan ketään, joka kysyisi mitä kuuluu. Eräs haastateltavista kertoi, että ei
olisi halunnut muuttaa pois Toivolasta ja hänestä tuntui, ettei ollut valmis siihen. Ylei-
sesti ottaen haastateltavat odottivat kuitenkin innolla poismuuttoa eikä itsenäisyys tun-
nut pelottavalta ajatukselta. Suurin osa haastateltavista vietti loppuajan osastolla ja
valmistautui siellä poismuuttamiseen.

*”Mähän suutuin siit ihan kauheesti. Mä en halunnu muuttaa pois. Ku eka oli sillee, et
mä odotin sitä päivää ihan sairaasti, et millon mä täytän 18 ja pääsen muuttaa pois.
Niin mä odotin sitä päivää ihan kauheesti, mut sit ku se päivä tuli niin mä olisin halun-
nu sellasen jälkihuoltosopimuksen 21-vuotiaaks asti.” Tyttö 3.*

*”Must tuntuu, et tosi monesti semmonen ihminen, joka on syntynyt kultalusikka suussa
ja asuu hienostoperheen kans Kauniaisten jossai rannikolla, ni sen on paljon vaikeempi
muuttaa sielt omaan kotiin, ku meikälaisten.” Poika 1.*

6.7 Omahoitajan rooli

Suurin osa haastattelemistamme nuorista koki saaneensa tukea omahoitajalta tai muul-
ta osaston hoitajalta tarvittaessa. Asumisharjoittelun aikana kuulumisien kysely ja kiin-
nostuneisuus nuoren asioista koettiin yleisesti positiivisena. Omahoitajien kanssa hoi-
dettiin nuorta koskevia asioita asumisharjoittelun aikana ja keskusteltiin yksityisemmistä
asioista kuin muiden hoitajien kanssa. Yhdelle haastateltavalle lähin hoitaja ei ollut
hänelle nimetty omahoitaja vaan kaksi tuttua hoitajaa osastolta, joille hän kykeni ker-
tomaan huolistaan. Yhdellä haastatelluista ei ollut ensimmäisen asumisharjoittelun ai-
kana omahoitajaa, jonka hän koki vaikuttaneen ensimmäiseen asumisharjoittelujak-
soon ja sen lyhyeen kestoan.

*”No mul ei ollu sillon sellast niinku vakituista omahoitajaa, ku mul aina vaihtu... Se oli
sillon teini-iässä. Se oli ihan kauheeta, koska ei ollu ikinä sellast hoitajaa niinku pitkäai-
kisesti... No siis se, ku mä olin siel ensimmäist kertaa, mul ei ollu sillon omahoitajaa
ollenkaan. Kesti pari kuukautta et mä sain omahoitajan. Sillon se vaikutti ainaki ku ei
ollu..” Poika 2.*

"Siis kyllähän me juteltiin silloin kun tarvi tota noin, et olihan siin joskus oli vähä huomompia hetkiä ja joskus oli vähä parempia hetkiä. Mut kyllä me niist kaikista juteltiin. Sain tukea kyllä ihan riittävästi, ne oli vähä ku lainaksi annettuja parhaita kavereita niin sanotusti." Poika 1.

"Mä en ollu ikinä sellanen, et mä hirveesti avaudun kellekkään, mut jos mul oli jotai asiaa niin mä kerroin just sille hoitajalle, en kenellekkää muulle." Tyttö 3.

Vain yksi haastattelemistamme nuorista kertoi sopineensa hoitajien kanssa tapaamisista etukäteen. Muiden haastattelemiemme nuorten luo hoitajat olivat tulleet satunnaisesti noin kerran tai kaksi viikossa, jos nuori oli paikalla. Haastateltavat kertoivat, että hoitajat kävivät pääasiassa katsomassa, että asunto oli siistissä kunnossa ja kysymässä kuulumisia. Enemmistö haastateltavista koki saaneensa tarpeeksi huomiota omahoitajalta ja yhteydenpitoa voitiin hoitaa myös puhelimitse. Yksi haastateltava koki, että häntä ei huomioitu, koska osaston nuoremmat lapset veivät ensisijaisesti hoitajien ajan.

"Ei siis ne saatto soittaa mulle tyyliin kerran viikos, no "missäs oot?" "No oon töissä" "No okei, mitä kuuluu?" "No hyvää kuuluu" "No ootko muistanu syödä?" "No oon muistanu syödä" "Okei, no ei sit mitään, moikka"-tyylisiä, et koska, öö, mä en tiä mä oon aina saanu hirveesti vapauksia niinku ihan sama mis mä oon ollu, ni mä oon saanu hirveesti vapauksia. Saattaa johtuu siitä et mä nyt vaan oon niin mä, mut siis mua ei oo pahemmin vahdittu missään." Tyttö 2.

"Ei niinkun mikään häkkilintuolo. Vaan ihan omaa elämäähän se oli, eikä se haitannu vaikka tulee käymään." Poika 1.

"Kyl ne välil soitteli, et miten menee ja näin ja sitten ku mä kuitenkin kävin siellä (osastolla), niin ei tarvinnu soittaa. Ja ne ties et mä kuitenkin hoidin mun koulun aina hyvin niin niitten ei tarvinnu olla huolissaan siitä, et meeks mä kouluun." Tyttö 3.

Haastateltavat kokivat suhteensa omahoitajiin eri tavoin. Kahdella haastateltavista oli luottamuksellinen ja lämmin suhde, joka mahdollisti syvällisempien keskusteluiden käymisen. Yhdellä haastateltavista ei ollut koko laitosaikana pitkäaikaista omahoitajaa, jolloin hän koki jääneensä suhteellisen vähälle huomiolle ja ilman pidempiaikaista omahoitajasuhdetta. Yksi haastateltava kuvasi omahoitajasuhdettaan "viha-rakkaus-suhteeksi", ja tukeutui kahteen muuhun osaston hoitajaan kun halusi jutella kuulumisistaan ja huolistaan. Yksi haastateltavista kertoi, että tuli omahoitajansa kanssa hyvin toimeen ja että heidän suhteensa muuttui itsenäistymisen myötä jopa kaverilliseksi.

"Mun omahoitaja oli sellanen nuori ja mä tulin tosi hyvin toimeen sen kaa ja me nähään vieläkin melkein viikottain...Oon aina tullu sen kaa niin hyvin toimeen, et mä oon kysynyt sit siltä neuvoo... Mun mielest se teki tosi hyvin sen työnsä. Mun mielest se on niin ku onnistunut siin kasvatuksessa." Tyttö 3.

"Aina ku mulla oli huolia ni joku aina kuunteli. Se, et jos mul oli joku ongelma joku auto parhaansa mukaan. Vaikka mä en ollu siellä osastolla paljoo ja enkä mä aina ollu niin kiltti, ku mä haistattelin kaikille ku mul oli paha päivä. Niin niin mä koin saavani ihan tarpeeks tukee. Kaiken sen mitä mä tarttin. Ja välillä vähän liikaaki." Tyttö 2.

6.8 Kehittämisideat yhteenvetona

Yhtenä opinnäytetyömme tavoitteena on löytää asumisharjoitteluun liittyviä kehittämisideoita. Haastatteluista nousi esiin teemoihin liittyviä tärkeitä kehitysehdotuksia, vaikka asumisharjoittelu koettiin yleisesti hyvänä käytäntönä ja itsenäistymistä tukevana. Sisällytimme kehittämisideoita jo eri teemojen yhteyteen, mutta koemme, että yhteenveto selkeyttää kehittämis ehdotusten esittämistä.

Yhtenä kehittämisideana mainittiin, että olisi hyvä, jos asumisharjoitteluasunto olisi sijainnut erillään Toivolan oppilaskodista. Haastateltavat kokivat, ettei yksin asumisen harjoittelu tuntunut itsenäiseltä ja todelliselta, kun oma osasto saattoi sijaita harjoitteluasunnon yläkerrassa. Eräs haastateltavista totesi näin:

"Niin et kun se vähä sillee et sä et kumminkaan voi vaik sä oot asumisharjoittelussa niin sä oot silti kumminkin siinä laitoksessa et sä et periaattees pääse siit pois, et se ei tunnu sillee niin harjoitteluharjoittelulta et sä oisit siin yksin... Mä aattelin ehkä, et se on vähän itsenäisempää, mut ei se ollukaan ihan niin." Tyttö 1.

Haastateltavista osa toivoi, että asumisharjoitteluasunnossa olisi ollut enemmän "omaa", jolloin asunto olisi tuntunut enemmän kodilta. Asunnon sisustus koettiin yleisesti pelkistettynä ja ankeana. Haastateltavat toivoivat muun muassa viihtyisyyttä parantavia huonekaluja asuntoon. Kodinomaisuus olisi lisännyt halua viettää harjoitteluasunnossa aikaa, joka on yksi asumisharjoittelun keskeisimmistä tavoitteista.

Rahankäyttöön liittyen haastateltavat toivoivat, että ostolaput kävisivät muissakin kuin yhdessä kaupassa. Kaupassa käynnin mahdollisuuden laajentaminen lisäisi omatoimisuutta, hintojen vertailumahdollisuutta sekä mahdollisuutta parempaan ruoka-aineiden valikoimaan. Kaupassa käyntiin liittyen osa haastateltavista olisi toivonut, että ensimmäisillä kerroilla hoitaja olisi tullut mukaan kauppaan ja neuvonut järkevien ostosten

tekemisessä. Kaupassa voitaisiin käydä yhdessä läpi helppojen ja edullisten ruokien raaka-aineita, mikä edistäisi nuoren omatoimista ruoanlaittoa. Haastateltavat kertoivat, että he päätyivät valitsemaan helpommin valmisruokia ruoanlaittoon liittyvän tietämyksen vähäisyyden vuoksi. Karkin ostoon liittyen yksi haastateltavista totesi, että ostolappuun voisi lisätä myös karkkikiellon tupakka- ja alkoholikiellon lisäksi.

Molemmat haastattelemamme pojat olisivat toivoneet laskujen maksamiseen liittyviä neuvoja. Hoitajat voisivat käydä läpi nettipankin ja maksuautomaatin käyttöä, jolloin laskujen maksaminen ei tulisi yllätyksenä pois muuton jälkeen.

Osa haastateltavista oli tottunut itsenäiseen ruoanlaittoon eivätkä he kokeneet tarvitsevansa apua ruoanvalmistukseen liittyen. Vähemmän omatoimisesti ruokaa laittaneet haastateltavat antoivat kehittämisehdotuksena idean reseptikirjasta. Reseptikirjaan olisi voitu koota helppoja yleisruokia, joista nuori pitää ja joita hänen olisi itse helppo valmistaa. Ruoanlaiton suhteen voitaisiin asettaa yleisiä tavoitteita, mikä velvoittaisi ja kannustaisi nuorta kokeilemaan erilaisten ruokien valmistamista. Esimerkiksi listaamalla erilaisia ruokia, joita nuoren olisi valmistettava asumisharjoittelun aikana.

Vastuu- ja velvollisuusasioista haastateltavat mainitsivat, että niiden lisääminen vähitellen jo osastolla asuessa olisi helpottanut vastuunkantoa itsestä asumisharjoittelussa. Itsenäinen pyykinpesu ja arkiaskareisiin osallistuminen ei ollut yhteisenä käytäntönä kaikilla osastoilla. Yhden haastateltavan mielestä vastuuta tulikin liikaa kerralla. Sopeutuminen olisi ollut hänestä helpompaa vastuun lisääntyessä vähitellen.

Yksinäisyyden tunteen kokemiseen liittyen haastateltavat totesivat, että se kokemus on itse koettava ja siihen ei voi valmistautua etukäteen. Haastattelujen perusteella sai kuvan, että nuorista yksinäisyyden kokeminen on osa itsenäistymistä. Heidän mielestä siihen ei voi ketään valmentaa tai valmistaa.

Omahoitajan tuki oli tärkeää asumisharjoittelun aikana. Omahoitajan tuen puuttuminen vastaavasti koettiin ahdistavana. Haastatteluun osallistuneella pojalla omahoitaja vaihtui useasti eikä hänellä ollut omahoitajaa ensimmäisen asumisharjoittelun aikana. Poika koki tuen puuttumisen raskaana ja keskeytti ensimmäisen harjoittelujakson jo ensimmäisen viikon jälkeen. Muiden haastateltavien kohdalla omahoitaja oli tukena ja tavoitettavissa tarvittaessa. Kaksi haastateltavaa koki ikävänä sen, että muutettuaan asu-

misharjoitteluasuntoon osastolla asuvien lasten tarpeet menivät heidän edelle. Tärkeää olisi antaa kahden keskistä aikaa nuorelle asumisharjoittelun aikana.

”Noo ehkä siitä omasta asunnosta huolehtimisen. Tai sillee et oman rytmin rakentaminen ja tälle, et osaa mennä ite kouluun ja hoitaa asioita ilman, et kukaan sanoo. Se on vaan pakko, kukaan ei oo sanomast siitä.” Tyttö 3.

”Niin no siis kyllä joku toivois Ferrarin ja omakotitalon, mut tota kyl se oli ihan sitä, mitä odottikin. Se oli ihan mukavaa. Ja kokonaisuudessaan siis ihan hyväks kaikille, mut kaikki ei välttämättä haldaa sitä.” Poika 1.

”Kyl joo ainaki, ku sitte, kun oli ollu ite asumisharjoittelussa ja kuuli joltai, et ei selvi, et joku ei selviis ees siitä asumisharjoittelusta. Niin sit oli vähän sillee, et no kai mä sit oon enemmän plussan puolella, ku se joka on muuttamassa jossain vaiheessa. Et kyl siit jotain hyötyä oli.” Tyttö 1.

Haastateltavista asumisharjoittelu on kokonaisuudessaan hyvä ja opettavainen kokemus. Meidän mielestämme on hienoa, että haastatteluun osallistuneet nuoret toivat esiin niin hyvin toimivia kuin kehitettäviä teemoja asumisharjoittelusta.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Toteuttamiemme haastattelujen pohjalta voimme todeta, että Toivolan oppilaskodin asumisharjoittelu on tarpeellinen nuoren itsenäistymisprosessissa. Asumisharjoittelu voidaan nähdä mahdollisuutena vaikuttaa ja vahvistaa nuoren elämänhallintaan liittyviä taitoja. Hyvien elämän eväiden antaminen nuorelle on tärkeää myös siltä kannalta, että lastenkodissa annettu hoito ja kasvatus eivät mene hukkaan nuoren siirtyessä itsenäiseen elämään.

Asumisharjoittelukokonaisuudesta on tehtävä jokaiselle nuorelle oman näköinen ja yksilöllinen. Sitä suunniteltaessa on lähdettävä nuoren omista kehitystarpeista ja taidoista. Haastatteluista syntyi kuva, että nuorten osaamiseen luotettiin paikoin jopa liikaa. Nuorten todellisten kykyjen selvittäminen oli pintapuolista ja taitojen todellista tasoa ei selvitetty riittävästi. Eräs haastateltava kuvaili tätä osuvasti:

”Mä olin semmonen, et mä en tarvii apua, mä osaan olla yksin ja mä en haluu neuvoja. Se oli tavallaan mun oma syy, että mä en saannu niitä.. Mä olin semmonen niin teini, et mä en halunnu mitää apua. Mä olin sellane, et mä pärjään ite. Mä osaan kaiken. Ja aika moni oli semmonen. En mä tiä, se on vaa semmonen ikä.” Tyttö 3.

Hoitajien tulisi määrätietoisemmin selvittää nuoren todelliset valmiudet, vaikka nuori ilmoittaisi osaavansa ja tietävänsä asiat. Todelliset tiedot ja taidot voivat olla tosiasiasa puutteelliset. Elämänhallinnassa voi syntyä ongelmia, jos yksilöllä on tiedollisia, taidollisia ja tulkinnallisia puutteita, eli hän ei kykene tekemään elämänhallinnan kannalta vaadittavia asioita eikä ymmärrä tai tiedä miten näitä asioita tehtäisiin (Savolainen 1993: 77).

Tulevaisuudessa pitäisi selvittää paremmin nuoren omia toiveita harjoittelujaksolle ja rakentaa niiden pohjalta yhteiset tavoitteet, joihin molemmat osapuolet sitoutuvat. Näin pystyttäisiin keskittymään nuoren kannalta tarpeellisiin ja kehitystä vaativiin asioihin, eikä aikaa tuhjata jo opittujen asioiden läpikäymiseen. Olennaisiin asioihin keskittyminen ylläpitää nuoren motivaatiota osallistua. Motivaatiolla ja sitoutuneisuudella on yhteys yksilön elämänhallintaan (Savolainen 1993: 77). Vahvaa elämänhallintakykyä osoittavat sitoutuminen ja halu ponnistella tavoitteiden saavuttamiseksi (Aaltonen ym. 2003: 185). Haastatteluissa ilmeni, ettei nuorten kanssa tehty asumisharjoittelun aikana yhteisesti sovittuja erilaisia sopimuksia tai välitavoitteita. Selkeiden tavoitteiden ja

välitavoitteiden luominen asumisharjoittelujaksojen yhteydessä yhdessä nuoren kanssa voisi parantaa nuoren motivaatiota ja sitoutumista.

Vaikeista ja epävakaina kasvuolosuhteista lähtöisin oleva nuori tarvitsee paljon tukea, motivointia ja kannustamista. Nuoren itsetunto vaikuttaa olennaisesti sisäisen elämänhallinnan tunteeseen, sillä sen lähtökohtana on, että nuori uskoo itseensä ja mahdollisuuksiin vaikuttaa omaan elämänsä kulkuunsa (Aaltonen ym. 2003: 186). Hoitajilla on tärkeä rooli nuoren kannustamisessa. Pienetkin keuhut arjen askareiden onnistuneesta hoitamisesta, kuten siististä asunnosta tai onnistuneesta yrityksestä tehdä ruokaa, voivat vahvistaa nuoren luottamusta omiin kykyihin.

Tarkoituksena on, että nuori viettäisi aikaa asumisharjoitteluasunnossa, ettei myöhemmin muuton myötä mahdollinen yksinäisyyden tunne tulisi yllätyksenä. Tärkein tavoite on, että nuori uskaltaa ja osaa olla itsekseen asunnossa. (Toivolan oppilaskodin asumisharjoittelu.) Haastatteluista kävi ilmi, ettei osa nuorista viettänyt juurikaan aikaa asumisharjoitteluasunnossa. Näiden nuorten kohdalla Toivolan oppilaskodin asettama asumisharjoittelun tarkoitus ei toteutunut. Haastatteluissa nuoret ilmaisivat, että yksinäisyyden tunne on koettava itse eikä siihen voi valmistautua tai hoitajat eivät voi siihen valmistaa.

Asumisharjoittelussa nuorelle konkretisoituu ajatus siitä, että pois muuttaminen lähes tyy. Harjoittelujaksojen aikana nuoren on otettava itsestään vastuuta ja panostettava omaan elämänhallintaan. Sisäiseen elämänhallintaan kuuluu yksilön kyky sopeutua arkielämässä ilmeneviin erilaisiin olosuhteisiin ja tilanteisiin (Aaltonen ym. 2003: 185). Asumisharjoittelussa olosuhteet ovat erilaiset kuin osastolla ja niihin sopeutuminen voi tuottaa osalle ongelmia. Harjoitteluasunnossa nuoren on huolehdittava yksin arjen sujumisesta. Osastolla arkea pyörittävät hoitajat. Esimerkiksi ruoka tuodaan suoraan pöytään ja jokaisen lapsen ja nuoren ajoissa kouluun heräämisestä huolehditaan. Kokemus yksin asumisesta pitkän laitossijoituksen jälkeen voi tuntua nuoresta liian haastavalta kaikkine vastuineen ja velvollisuuksineen. Lapset ja nuoret tulisi jo varhaisessa vaiheessa kasvattaa hoitamaan osastolla arjen askareita ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti. Toivolan oppilaskodissa on vaihtelevat käytännöt arkiaskareista huolehtimisessa eri osastojen kesken. Olisi hyvä, jos käytännöt olisivat yhtenäisemmät ja motivoisivat nuoria osallistumaan enemmän päivittäisiin askareisiin, kuten ruokapöydän kattaukseen, pyykinpesuun ja yleisestä siisteydestä huolehtimiseen.

Toivolan oppilaskodin asumisharjoitteluasunnot sijaitsevat laitoksen yhteydessä. Tämän haastateltavat näkivät niin hyvänä kuin huonona puolena. Osan mielestä asunnon läheinen sijainti loi turvallisuuden tunnetta, sillä apu oli aina lähellä. Osasta taas asuminen laitoksen yhteydessä ei tuntunut tarpeeksi itsenäiseltä. Kehityskohteena voisi olla kauempana sijaitseva asumisharjoitteluasunto, jonne nuori voisi halutessaan siirtyä suoritettuaan ensimmäisen asumisharjoittelujakson lähempänä sijaitsevassa asunnossa.

Koko lastenkotiaika on merkityksellinen lapsen itsenäistymisen kannalta. Nuorelle on tärkeää, että hänen tarpeensa huomataan ja niihin vastataan. (Timonen-Kallio 2010: 34.) Haasteita yksin asumiselle laitoksessa asumisen jälkeen voivat olla esimerkiksi hiljaisuus ja sen kokeminen ahdistavana, yksin olemisen sietäminen ja omien ajatusten kanssa oleminen. Nuoren kuunteleminen ja aikuisen läsnäolo luovat turvallisuuden tunnetta itsenäistyvälle nuorelle. Haastatteluista ilmeni, ettei nuorten kanssa oltu sovittu säännöllisiä tapaamisia vaan ne toteutuivat satunnaisina käynteinä. Osan kohdalla sovitut tapaamiset jäivät vähäisiksi. Säännöllisten tapaamisten myötä nuorten vierailut osastoilla voisivat vähentyä.

Sisäisen elämänhallinnan välineitä ovat erityisesti sosiaaliset suhteet (Aaltonen ym. 2003: 185). Tärkeää on, että nuorella on ainakin yksi merkittävä luottamuksellinen suhde henkilökuntaan, on se sitten omahoitaja tai joku muu hoitohenkilöistä (Timonen-Kallio 2010: 34). Haastatteluissa tuli esiin, että hoitajilla oli tärkeä rooli suurimman osan elämässä. Melkein jokaisella haastateltavalla oli yksi läheinen hoitaja, jolle he pysyivät puhumaan mieltä askarruttavista asioista. Nuoret kokivat tärkeäksi, että heidän asioistaan ja kuulumisistaan oltiin kiinnostuneita heidän ollessaan asumisharjoittelussa.

Hoitajan roolin merkitys ja tärkeys näkyy myös siinä, että osa nuorista on Toivolan oppilaskodista muutettuaan yhteydessä tärkeäksi kokemaansa hoitajaan. Asumisharjoittelun aikana nuoren ja omahoitajan suhde muuttui tasavertaisemmaksi. Joidenkin nuorten kohdalla sijaishuollon loppuminen voi merkitä monien tärkeiden ihmissuhteiden katkeamista. Suhde nuorta hoitaviin aikuisiin ja sijoituspaikan muihin nuoriin on voinut muodostua hyvin läheiseksi. (Kivinen 2009: 4.) Poismuuton jälkeen olisi tärkeää säilyttää yhteys nuoreen, mikäli nuori itse sitä haluaa, ettei nuorelle tulisi hylätyksi tulemisen tunnetta poismuuton jälkeen.

Lastenkotiin tulleiden lasten ja nuorten kotona on voinut olla köyhyyttä ja taitamattomuutta raha-asioissa. Kotona lapset ja nuoret eivät ole välttämättä saaneet ohjausta järkevään rahankäyttöön. Itsenäistä elämää aloittelevat nuoret velkaantuvat entistä useammin tietämättömyyden ja ajattelemattomuuden takia. Lainojen ja pikavippien ottaminen voi viedä maksuvaikeuksiin ja velkaantumiseen jo itsenäisen elämän alkumetreillä. (Timonen-Kallio 2010: 27, 29.) Tämän takia raha-asioiden läpi käyminen ja rahan arvon ymmärtäminen on erityisen tärkeää ja niitä tulisi käsitellä viimeistään nuoren itsenäistymisen lähestyessä. Eräs haastateltavista kertoi, että ostolappujen rahasumma tuntui lottovoitolta ja sen hallittu käyttö tuntui vaikealta. Toivolan oppilaskodin mukaan ostolapun ja kaupassakäynnin tavoitteena on, että nuori oppii itse huolehtimaan ostoksistaan ja käyttämään rahaa sopivassa suhteessa rahan kokonaismäärään (Toivolan oppilaskodin asumisharjoittelu). Hoitajien voi olla vaikea ymmärtää, miten hankalalta rahan arvon ymmärtäminen ja sen käytön hallitseminen voi nuorista tuntua. Nuoren kanssa olisi hyvä tehdä yhdessä jonkinlainen rahankäytön suunnitelma asumisharjoittelun ajalle. Itsenäisessä elämässä rahankäytön hallitseminen on oleellinen osa elämänhallintaa.

Laitoksessa pitkään asuneet lapset eivät ole välttämättä oppineet käymään ruokakaupassa. He eivät välttämättä tiedä, millaisista aineksista saadaan mitään ruokaa aikaiseksi tai mitä ruoka maksaa. Tätä olisi hyvä harjoitella käymällä lasten ja nuorten kanssa kaupossa. (Timonen-Kallio 2010: 37.) Haastatteluissa ilmeni nuorten kokemattomuus ruokakaupassa asioimisessa. Hoitajien olisi hyvä olla nuoren mukana ensimmäisillä kaupassa käynneillä ja opettaa nuorta ruoka-aineiden hintojen vertailussa ja eri ainesten valinnassa. Yhteiset kaupassa käynnit hoitajan kanssa olisivat tärkeitä nuoren oppimisen kannalta. Kahdenkeskiset käynnit voisivat tukea myös nuoren ja hoitajan välistä suhdetta sekä mahdollistaisivat yhteisen ajan viettämisen ilman osaston hälinää.

Haastattelujen perusteella ilmeni, ettei nuorten kanssa oltu käytetty Umbrella-työkirjamenetelmää. Tämä luo käsityksen, etteivät työntekijät välttämättä kokeneet työkirjan käyttöä hyödylliseksi tai eivät olleet saaneet perehdytystä työkirjamenetelmän käyttöön liittyen. Toivolan oppilaskodilla on käytössä vuonna 2000 kehitetty Umbrella-työkirja, johon tutustuimme opinnäytetyöprosessin aikana. Työkirja on uudistettu vuonna 2010 ja uudistuneeseen työkirjamenetelmään tutustuminen sekä sen käyttöön perehtyminen

voisi tukea itsenäistymiseen tähtäävän työn suunnitelmallisuutta. Työkirja on saanut uuden ilmeen ja tehtäväosuuksia on päivitetty.

Nuorten mielipiteet ovat tärkeitä siinä, miten lastenkodin toimintaa voidaan vastaisuudessa kehittää. Tekemissämme haastatteluissa tuli esiin monia hyviä kehittämisideoita, joita toivomme Toivolan oppilaskodin ottavan huomioon asumisharjoittelua kehittäessä. Kehitysideat ovat toki yksilöllisiä kokemuksiin pohjautuvia ehdotuksia, mutta tämä korostaa ajatusta siitä, että asumisharjoittelussa ja sen suunnittelussa tulisi ottaa huomioon nuorten yksilölliset tarpeet. Toivolan oppilaskodissa voitaisiin kerätä säännöllisesti palautetta itsenäistyville nuorilta. Tätä varten he voisivat kehittää jonkun tietyn työmuodon, kuten strukturoidun haastattelumallin palautteen keräämisen tueksi. Haastattelun avulla saisi tarkemman kuvan nuoren kokemuksista kuin kyselylomakkeella, joka nuoren on helppo jättää tyhjäksi tai johon voi vastata vain parilla sanalla. Palautteen pyytämisen voisi ajoittaa sijoituksen päättymisen jälkeen. Tässä yhteydessä palautteen pyytäminen voisi toimia myös yhteydenpitomenetelmänä nuoreen.

8 POHDINTA

Opinnäytetyömme tarkoituksena oli kartoittaa Toivolan oppilaskodista itsenäistyneiden nuorten kokemuksia asumisharjoittelusta ja sen tuesta itsenäistymisessä. Näiden kokemusten pohjalta halusimme löytää asumisharjoittelun kehitettäviä puolia. Asumisharjoittelun ja itsenäistymistä tukevan työn kehittäminen on tärkeää, sillä nuorten määrä laitoshuollossa on ollut jo pitkään kasvussa.

Opinnäytetyötämme varten haimme tutkimuslupaa Sosiaalivirastolta. Tutkimusluvan tarvitsimme siihen, että Toivolan oppilaskodin osastojen työntekijät saivat ottaa yhteyttä sieltä lähteneisiin nuoriin. Osastojen rooli oli haastateltavien hankkimisessa tärkeä. Pohdimme kuitenkin osastojen vaikutusta nuorten tavoittamisessa. Saamiemme tietojen mukaan Toivolan oppilaskodista muutti pois vuosina 2006–2009 yhteensä noin 20 nuorta. Osastoille jäi vastuu ottaa yhteyttä kaikkiin sieltä lähteneisiin nuoriin, mutta emme voi olla varmoja onko yhteydenottoa yritetty kaikkien kohdalla. Osastojen työntekijöiden ennakkokäsitykset nuorten mahdollisesta suostumisesta haastatteluun saattoivat vaikuttaa yhteydenottojen yrityksiin. Esimerkiksi laitosaikana ilmenneet elämänhallintaan liittyvät ongelmat saattoivat vaikuttaa tähän. Tämä asetelma johtaa siihen, että haastatteluihin valikoitui todennäköisesti ne nuoret, joiden asumisharjoittelu-aika sujui hyvin ja joiden elämässä menee nykyään suhteellisen hyvin. Pohdimme myös, olisiko haastateltavien joukko ollut erilainen, jos olisimme itse saaneet ottaa yhteyttä nuoriin.

Haastatteluihin suostui seitsemän nuorta, joista kuuden kanssa sovimme haastatteluajan puhelimitse. Yksi nuori ei halunnut antaa omia yhteystietojaan, joten hänelle annettiin meidän yhteystietomme yhteydenottoa varten. Hän ei kuitenkaan ottanut meihin yhteyttä haastattelu-aikaa sopiakseen. Yksi haastateltavista perui kahdesti sovitun haastatteluajan ja lopulta jättäytyi kokonaan pois, jolloin haastateltavien määrä jäi viiteen. Haastattelu osoittautui hyväksi menetelmäksi, sillä sen avulla saimme kattavasti esille kokemuksia asumisharjoittelusta ja itsenäistymisestä. Tieto ei olisi ollut yhtä monipuolista ja kokemusperäistä, jos menetelmänä olisi käytetty esimerkiksi kyselylomaketta. Aikataulullisista syistä ja tulevan otoksen koon epävarmuudesta johtuen emme toteuttaneet esihaastattelua, joka olisi voinut tukea teemahaastattelurungon kehittelyä.

Ensimmäiset haastattelut tuntuivat haastavilta kokemattomuutemme takia. Tunsimme kehittyvämmekä haastattelijoina haastattelujen edetessä. Kehityimme keskustelun eteenpäin viemisessä sekä sen ylläpitämisessä. Mielestämme oli hyvä, että yksi meistä osallistui kaikkiin haastatteluihin, jonka avulla takasimme saman rakenteen jokaisessa haastattelussa. Yhden osallistuminen kaikkiin haastatteluihin mahdollisti myös haastattelujen onnistumisen arvioimisen ja vertailun. Kolmen haastattelun jälkeen teimme välianalyysin, jossa teemoittelimme litteroidut haastattelut eri teemojen alle. Mielestämme välianalyysin tekeminen oli hyödyllistä valmistautuessamme jäljellä oleviin haastatteluihin. Välianalyysin avulla täydensimme teemahaastattelurunkoa ja pohdimme täydentäviä kysymyksiä. Täydentävät kysymykset olivat avuksi, jos haastattelu ei tuntunut etenevän.

Mielestämme viisi haastateltavaa oli riittävä määrä opinnäytetyömme kannalta. Saamamme aineiston ja tuloksien avulla pystyimme vastaamaan asettamiimme tutkimuskysymyksiin. Opinnäytetyömme tavoite oli löytää kehittämisideoita asumisharjoittelua koskien ja koemme saavuttaneemme tämän tavoitteen. Koska opinnäytetyömme on laadullinen, haastateltavien määrällä ei ole merkittävää vaikutusta opinnäytetyömme kannalta. Opinnäytetyömme tarkoituksena on tuottaa tapauskohtaista tietoa, eikä sen ole tarkoitus olla yleistettävissä.

Pohdimme ennen haastattelujen toteuttamista, mitkä taustatiedot olisivat oleellisia opinnäytetyömme kannalta. Mielestämme riittäviä taustatietoja olivat sijoitusajan kesto Toivolassa, käytyjen asumisharjoittelujaksojen lukumäärä ja niiden kesto. Koemme, että näillä taustatiedoilla voi olla vaikutusta nuoren kokemukseen, sillä esimerkiksi sijoitusajalla voi olla vaikutusta nuoren valmiuksiin ja lähtökohtiin asumisharjoittelussa ja itsenäistymisessä. Sijoitusajan kestolla voi olla useita erilaisia vaikutuksia nuoren lähtökohtiin. Teini-ikäisenä Toivolaan sijoitetut nuoret ovat saattaneet joutua huolehtimaan jo pitkään omista asioistaan itsenäisesti, jolloin heidän valmiutensa asumisharjoittelussa ovat lähtökohtaisesti erilaiset verrattuna pitkään laitoksessa asuneisiin nuoriin. Toisaalta pitkään laitoksessa asuneilla on tukenaan tuttu ja turvallinen kasvuympäristö, jolloin sisäisen elämänhallinnan tunne on mahdollisesti vakaampi.

Asumisharjoittelujaksojen lukumäärällä ja niiden kestolla voi olla vaikutusta siihen, miten nuoren mielestä asumisharjoittelu tuki itsenäistymistä Toivolasta. Kaksi haastateltavista oli asunut asumisharjoitteluasunnossa melkein kaksi vuotta, jolloin lähtökohdat

itsenäiseen asumiseen olivat täysin erilaiset kuin muutaman kuukauden jaksoissa siellä viettäneillä. Näin ollen eri lähtökohdat voivat vaikuttaa haastatteluissa esiin tulleisiin kokemuksiin itsenäistymisestä.

Opinnäytetyön perusteella voimme todeta, että asumisharjoittelu on kokonaisuudessaan tarpeellinen osa nuorten itsenäistymisessä lastenkodista. Hyvin suunniteltuna ja toteutettuna asumisharjoittelukokonaisuus tukee nuorten elämänhallinnan taitojen kehittymistä. Elämänhallinnan taidot ovat oleellisia nuorten siirtyessä itsenäiseen elämään ja ne voivat ehkäistä riskiä syrjäytyä siirtymävaiheessa. Asumisharjoittelukokonaisuuden osa-alueita voisi kehittää suunnitelmallisemmiksi ja nuorten yksilöllisiä tarpeita tukevammiksi. Tämän kehittämisessä omahoitaja on avainasemassa, koska hän tuntee nuoren valmiudet ja kehittämisalueet. Omahoitajan rooli asumisharjoittelun aikana on merkittävä, sillä nuoret tarvitsevat tukea sekä neuvoja itsenäistymisen tuomiin muutoksiin ja haasteisiin. Haastatteluun osallistuneille nuorille oli tärkeää, että omahoitaja oli kiinnostunut heidän kuulumisistaan ja asumisharjoittelun sujumisesta. Olisi tärkeää, että nuorilla olisi pysyvä omahoitajasuhde erityisesti itsenäistymisvaiheen aikana.

Tarkasteltaessa yksilön henkilökohtaista elämänvaihetta kuten elämää lastenkodissa, on tärkeää pohtia opinnäytetyön tekemisen kannalta sen eettisiä kysymyksiä. Eettisen näkökulman huomioimme niin haastattelujen toteuttamisessa kuin opinnäytetyömme kirjallisessa osuudessa. Emme kokeneet tarpeelliseksi salata toimeksiantajaamme vaan päätimme kertoa avoimesti opinnäytetyömme käsittelevän Toivolan oppilaskodin asumisharjoittelua. Toimeksiantajan nimen käyttäminen työssämme ei vaaranna haastatteluun osallistuneiden anonymiteettiä.

Pohdimme, oliko työntekijöiden yhteydenotolla merkitystä haastatteluihin suostumisessa, koska työntekijät ovat saattaneet tuntea nuoret heidän ollessaan Toivolan oppilaskodissa. Työntekijän ottaessa yhteyttä nuoreen asetelma ei ole neutraali, sillä työntekijä on voinut olla auktoriteetin asemassa nuoren asuessa Toivolassa. Tämä saattoi aiheuttaa nuorelle joko velvollisuuden tunteen osallistumiseen tai vaihtoehtoisesti jyrkän kieltäytymisen. Tästä syystä olisi mielestämme ollut parempi, jos olisimme itse ottaneet yhteyttä nuoriin.

Painotimme haastateltaville alusta asti luottamuksellisuutta ja vapaaehtoisuutta, koska haastatteluissa on kyse henkilökohtaisista ja arkaluontoisista kokemuksista. Kerroim-

me ensimmäisen yhteydenoton aikana jokaiselle haastateltavalle, että osallistuminen opinnäytetyöhömmme liittyviin haastatteluihin on vapaaehtoista. Lisäksi painotimme, että haastateltavilla on oikeus kieltäytyä ja vetäytyä osallistumisesta, missä vaiheessa tahansa. Kysyimme jokaiselta etukäteen lupaa haastattelujen nauhoittamiseen niiden myöhempää työstämistä varten. Kerroimme haastateltaville, että nauhoittamamme aineisto tuhoetaan opinnäytetyöprosessin päätteeksi. Pohdimme opinnäytetyömme alkuvaiheessa, miten voisimme kiittää haastatteluihin osallistuneita nuoria. Annoimme osallistuneille kiitokseksi elokuvaalipun, jolla nuori voi käydä katsomassa itselleen mieluisan elokuvan. Tätä kautta halusimme osoittaa, että arvostamme nuoren osallistumista haastatteluun. Mielestämme tämä oli sopiva korvaus vapaaehtoisesta osallistumisesta ja nuoret olivat iloisia pienestä kiitoksesta.

Opinnäytetyötämme toteuttaessa pohdimme, miten muissa lastensuojelulaitoksissa toteutetaan nuorten itsenäistymistä tukeva asumisharjoittelukokonaisuus. Olisi mielenkiintoista vertailla eri lastensuojelulaitosten toimintatapoja ja sitä kautta löytää toimivia käytäntöjä itsenäistymiseen tähtäävässä työssä. Nuorten elämänhallinnan taitojen tukemiseksi voisi mielestämme olla hyödyllistä toteuttaa itsenäistyvien nuorten ryhmä, jossa näitä taitoja harjoiteltaisiin. Ryhmässä nuoret saisivat tärkeää vertaistukea ja oivalluksia yhdessä tekemisen avulla. Nämä voisivat olla kiinnostavia ja tarpeellisia opinnäytetyön aiheita itsenäistymiseen liittyen. Mikäli Toivolan oppilaskoti kehittää asumisharjoittelukokonaisuuttaan opinnäytetyömme pohjalta, olisi mielenkiintoista toteuttaa samankaltainen opinnäytetyö muutaman vuoden kuluttua. Opinnäytetyössä voisi kartoittaa nuorten kokemuksia kehitetystä asumisharjoittelusta ja esimerkiksi vertailla uusia, mahdollisesti eroavia tuloksia opinnäytetyömme tuloksiin.

Halusimme opinnäytetyöllämme saada nuorten äänen kuuluviin ja tuoda esiin nuorten omia kokemuksia asumisharjoittelusta ja itsenäistymisestä. Halusimme nostaa esiin nuorten asiantuntijuuden asumisharjoittelun kehittämisessä. Toivomme opinnäytetyömme herättävän ajatuksia ja keskustelua siitä, miten asumisharjoittelukokonaisuutta ja itsenäistymistä tukevaa työtä voitaisiin kehittää Toivolan oppilaskodissa. Toivomme, että opinnäytetyömme kautta Toivolan oppilaskodin henkilökunnalle korostuu ymmärrys itsenäistymisvaiheen tärkeydestä ja merkityksestä nuoren elämässä.

Mielestämme yksilöllisten tarpeiden huomioimisen tärkeys korostui erityisesti nuorten kokemuksia kuunnellessa. Jokainen nuori kokee itsenäistymisen eri tavalla. Osalle li-

sääntynyt vapaus ja vastuu ei tuota ongelmia ja osa tarvitsee paljon tukea ja ohjausta. Tällaiset yksilölliset lähtökohdat tulisi selvittää ja huomioida nykyistä paremmin asu-misharjoittelukokonaisuudessa. Tietysti myös nuoren sitoutumien ja motivaatio vaikuttavat mahdollisuuksiin tukea ja auttaa nuorta itsenäistymisprosessissa.

Opinnäytetyötä tehdessä meille korostui nuoruusvaiheen merkitys ja sen moniulotteisuus elämässä. Nuoruuteen liittyy paljon samanaikaisia muutoksia ja oman paikan löytäminen voi tuntua vaikealta. Opinnäytetyömme haastoi meitä pohtimaan omaa nuoruuttamme ja itsenäistymistä uudella tavalla. Vaikeista kasvuolosuhteista lähtöisin oleville nuorille itsenäistyminen saattaa olla suuri haaste. Lähtökohdat ovat heidän kohdallaan erilaiset, sillä kasvua ja siihen liittyvää kipuilua on perheen sijasta tukemassa lastensuojelulaitos.

LÄHTEET

- Aaltonen, Marjo – Ojanen, Tuija – Vihunen, Riitta – Vilén, Marika 2003: Nuoren aika. WS Bookwell Oy, Porvoo.
- Aaltonen, Sanna - Heikkinen, Alpo 2009: Nuoret lastensuojelussa. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim.): Lastensuojelun ytimissä. Yliopistopaino Oy, Helsinki.
- Autio, Minna – Eräranta, Kirsi – Myllyniemi, Sami 2008: Polarisoituva nuoruus? Hakapaino, Helsinki.
- Bardy, Marjatta (toim.) 2009: Lastensuojelun ytimissä. Yliopistopaino Oy, Helsinki.
- Dunderfelt, Tony 2006: Elämänkaaripsykologia. Werner Söderström Osakeyhtiö, Helsinki.
- Eskola, Jari - Suoranta, Juha 2005: Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.
- Eurochild 2010: Children in Alternative Care. National Surveys- 2nd edition January 2010.
- Heikkinen, Alpo 2007: Nuoret lastensuojelun avohuollossa - palveluiden ja menetelmien tarkastelu. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön Sosiaalialan kehittämishankkeen lastensuojelun kehittämissuunnitelman raportti. Helsingin kaupungin sosiaaliviraston selvityksiä 1/2007, Helsinki.
- Heino, Tarja 2007: Keitä ovat uudet lastensuojelun asiakkaat? Tutkimus lapsista ja perheistä tilastolukujen takana. Valopaino, Helsinki.
- Heino, Tarja 2009: Lastensuojelun tilastot, asiakkaat ja palvelut. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim.): Lastensuojelun ytimissä. Yliopistopaino Oy, Helsinki.
- Heino, Tarja – Muuronen, Kaisu 2010: Alueelliset erot: mistä ne kertovat ja miten ehkäistään eriarvoistumista? -Materiaali paneelia varten. Lastensuojelun laatupäivät 30.9.2010, Järvenpää.
- Hirsjärvi, Sirkka – Hurme, Helena 2000: Tutkimushaastattelu – Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Yliopistopaino, Helsinki.
- Hirsjärvi, Sirkka - Remes, Pirkko - Sajavaara, Paula 2004: Tutki ja kirjoita. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.
- Hämäläinen, Juha 2000: Sosiaalipedagoginen strategia koulutuksesta ja työstä syrjäytyneiden ja syrjäytymisuhan alla elävien nuorten auttamiseksi. Snellman- instituutin arkistojulkaisu 1/2000. Snellman instituutti, Kuopio.
- Hämäläinen, Juha 2006: Johdatus sosiaalipedagogiikkaan. Kopijyvä Oy, Kuopio.
- Kalland, Mirjam – Pensola, Tiina – Meriläinen, Jouni – Sinkkonen, Jari 2001: Mortality in children registered in the Finnish child welfare registry: population based study. British Medical Journal 323 (7306), 207-208.

- Kivinen, Sanna 2009: Opas jälkihuollossa olevien nuorten vanhemmille. Hakapaino Oy, Helsinki.
- Känkänen, Päivi - Laaksonen, Sari 2006: Selvitys sijaishuollon ja jälkihuollon nykytilasta ja kehittämistarpeista 31.01.2006. Verkkodokumentti. Sosiaaliportti. <<http://www.sosiaaliportti.fi/File/7d9702b1-7343-49cf-a3e8-36d4ceb9ead1/Loppuraportti.pdf>>. Luettu 26.05.2010.
- Känkänen, Päivi 2009: Siirtymät sijaishuollossa. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim.): Lastensuojelun ytimissä. Yliopistopaino Oy, Helsinki.
- Laaksonen, Sari 2004a: Huostaanoton, sijaishuollon ja jälkihuollon laatu. Teoksessa Puonti, Annamaija - Saarnio, Tuula - Hujala, Anne (toim.): Lastensuojelu tänään. Tammi, Helsinki.
- Laaksonen, Sari (toim.) 2004b: Jälkihuolto-opas. Lastensuojelun keskusliitto, Helsinki.
- Lastensuojelulaki 417/ 2007. Annettu Helsingissä 13.4.2007.
- Laurila, Anja 2008: Nuoren itsenäistymisen tukeminen. Teoksessa Ketola, Jari (toim.): Menetyksistä mahdollisuuksiin – Perhehoitoa lasten ja vanhemmuuden tueksi. PS- kustannus, Juva.
- Lämsä, Anna-Liisa 2009: Tuhat tarinaa lasten ja nuorten syrjäytymisestä. Lasten ja nuorten syrjäytyminen sosiaalihuollon asiakirjojen valossa. Oulu University Press, Oulu.
- Metsämuuronen, Jari (toim.) 2006: Laadullisen tutkimuksen käsikirja. International Methelp Ky, Helsinki.
- Mikkola, Virge (toim.) 2008: Lastensuojelu Euroopassa ja Venäjällä. Helsingin yliopiston koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia. Hakapaino, Helsinki.
- Murto, Pentti 1996; Syrjäytymisen sosiaaliset uhat. Teoksessa Siljander, Pauli – Ulvinen, Veli-Matti (toim.): Syrjäytymisestä selviytymiseen. Vaikeuksien kautta elämänhallintaan. Oulun yliopisto, Oulu.
- Myllärniemi, Annina 2006: Huostaanottojen kriteerit pääkaupunkiseudulla. Selvitys pääkaupunkiseudun lastensuojelun sijoituksista. SOCCAn ja Heikki Waris- instituutin julkaisusarja (7) 2006.
- Mönkkönen, Kaarina - Nurro, Marjukka – Väisänen, Raija 1999: Sosiaalipedagogiikan käytännön sovelluksia. Kuopion yliopisto, Kuopio.
- Raunio, Kyösti 2004: Olennainen sosiaalityössä. Tammer-Paino, Tampere.
- Raunio, Kyösti 2006: Syrjäytyminen. Sosiaalityötä kiinnostavia näkökulmia. Gummerus Oy, Vaajakoski.
- Savolainen, Reijo 1993: Elämäntapa, elämänhallinta ja tiedonhankinta. Tampereen yliopisto, Tampere.
- Sosiaalihuoltolaki 719/1982. Annettu Helsingissä 17.9.1982.
-

Sosiaalivirasto 2010. Verkkodokumentti.

<<http://www.hel.fi/hki/Sosv/fi/Perheiden+palvelut/sijaishuolto/Toivolan+oppilas+koti>>. Luettu 11.6.2010.

Terveystieteiden tutkimuskeskus, THL 2009: Lastensuojelu 2008. Tilastoraportti.

Timonen-Kallio, Eeva 2010: Umbrella- käsikirja – Itsenäisen elämän ABC. Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 50. Tampereen yliopistopaino, Tampere.

Tolonen, Tarja 2004: Nuorten näkökulmia lastensuojeluun. Pääkirjoitus. Nuorisotutkimus- lehti 22/4.

Turunen, Timo 2010: Lastensuojelun laatupäivät: Lastensuojelun kustannusten ja vaikuttavuuden seurannan mahdollisuuksia. Sosiaalitalo. Järvenpää 30.9.2010.

Vilkko-Riihelä, Anneli 2003: Psyhyke. Psykologian käsikirja. WS Bookwell Oy, Porvoo.

Julkaisemattomat lähteet:

Mäkelä, Jukka 2010: Lasten, nuorten ja perheiden KASTE-ohjelman visio ja tuloksia. Valtakunnalliset lastensuojelupäivät. 14.10.2010, Turku.

Saksanen, Kari 2010. Lastenkodinjohtaja. Toivolan oppilaskoti. Helsinki. Haastattelu 27.5.2010.

Toivolan oppilaskodin asumisharjoittelu. Toivolan oppilaskodin materiaali. Moniste, Helsinki.

Toivolan oppilaskodin hoito- ja kasvatussuunnitelma. Toivolan oppilaskodin materiaali. Moniste, Helsinki.

Toivolan oppilaskodin hoitoprosessi. Toivolan oppilaskodin materiaali. Moniste, Helsinki.

TEEMAHAASTATTELURUNKO

Yleiset taustatiedot:

Sijoituksen kesto Toivolan oppilaskodissa
Asumisharjoittelujaksojen kesto ja lukumäärä

Asuminen

Asumisharjoitteluasunto

Rahankäyttö

Suunnittelu ja toteutus
Ostolappu
Laskut

Ruuanlaitto ja yleinen siisteys

Taidot
Ruokaostokset
Siivoaminen

Vastuu ja velvollisuudet

Yhteiset sopimukset
Vastuun ottaminen itsestä
Tavoitteet

Viralliset kontaktit (virastot jne.)

Virastoissa asiointi
Muuttoon liittyvät asiat

Yksinäisyyden kokeminen

Yksinolo
Asunnossa ajanvietto
Vierailut

(Umbrella-työkirjan käyttö)

Omahoitajan rooli

Tuki
Tapaamiset

Kehitysehdotukset

Odotukset
Enemmän / Vähemmän, miksi?
Kehittämisideat

Hei!

Olemme Metropolia ammattikorkeakoulun opiskelijoita Helsingistä. Teemme opinnäytetyönämme tutkimuksen lastenkodista lähteneiden nuorten kokemuksista asumisharjoittelusta ja itsenäistymisestä. Haluamme selvittää, kuinka nuoret itse ovat kokeneet asumisharjoittelun ja miten se on tukenut heidän itsenäistymistään. Tutkimuksemme tavoitteena on saada kuuluviin nuorten omia mielipiteitä asumisharjoittelusta sekä saada esille näkökulmia sen kehittämiseen.

Haluaisimme haastatella sinua tutkimukseemme. Allekirjoittamalla tämän suostumuksen annat luvan sinulle tehtävään haastatteluun sekä haastattelun pohjalta saadun aineiston käyttöön opinnäytetyössämme. Sinulla on oikeus kieltäytyä ja vetäytyä tutkimuksesta missä tahansa tutkimuksen vaiheessa.

Käsitlemme tiedot ehdottoman luottamuksellisesti, eikä sinun osuuttasi voida tunnistaa lopullisesta työstä. Kerättyä tietoa käytetään ainoastaan opinnäytetyön tekemiseen ja kaikki haastatteluaineisto tuhoetaan tutkimuksen valmistuttua.

Aika ja paikka

Allekirjoitus ja nimenselvennys

Ystävällisin terveisin:

Katarina Pursi

Elina Pukki

Anri Lilja